

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

Б. Є. Грабовецький, Т. М. Пілявоз

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Затверджено Вченою радою Вінницького національного технічного університету як навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. Протокол № 4 від 28 листопада 2008 р.

Вінниця ВНТУ 2009

УДК 658 (075)

Г 75

Рецензенти:

О. В. Мороз, доктор економічних наук, професор (ВНТУ)

О. О. Прутська, доктор економічних наук, професор (ВТЕІ КНТЕУ)

Н. В. Вавілова, кандидат економічних наук, доцент (ВІЕ ТДЕУ)

Рекомендовано до видання Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України

Грабовецький Б. Є., Пілявоз Т. М.

Г 75 **Економіка підприємства: Навчальний посібник.** – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 249 с.

У навчальному посібнику, підготовленому відповідно до нормативної програми дисципліни «Економіка підприємства», розглядаються теоретичні, методологічні і практичні питання формування, функціонування і розвитку підприємства у конкурентному ринковому середовищі. Розкривається зміст кожної із наведених тем, наводяться приклади розв'язання типових задач, що дозволяє ґрунтовніше засвоїти теоретичні положення і набути практичних навичок. Кожна тема містить тести для самоконтролю.

Для студентів, магістрів, слухачів, які набувають другу економічну освіту і спеціальності «Менеджмент організації», центрів перенавчання та підвищення кваліфікації працівників підприємств, організацій.

УДК 658 (075)

© Б. Є. Грабовецький, Т. М. Пілявоз, 2009

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ПІДПРИЄМСТВО ЯК ОБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	7
1.1 Поняття, цілі й напрямки діяльності підприємства	7
1.2 Правові основи функціонування підприємства.....	10
1.3 Класифікація і структура підприємств	13
2 ОСНОВНІ ФОНДИ, НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ ТА АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВА	23
2.1 Економічна сутність основних фондів підприємства, їх класифікація	23
2.2 Облік та оцінювання основних фондів підприємства.....	27
2.3 Амортизація основних фондів, методи нарахування амортизації.....	31
2.4 Показники стану та руху (динаміки) основних фондів	40
2.5 Показники використання основних фондів	44
2.6 Виробнича потужність підприємства.	51
2.7 Нематеріальні ресурси та активи підприємства	53
3 ОБОРОТНІ ЗАСОБИ ПІДПРИЄМСТВА.....	63
3.1 Поняття, склад і класифікація оборотних засобів (коштів).....	63
3.2 Нормування оборотних коштів	67
3.3 Показники ефективності використання оборотних коштів	70
4 ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	80
4.1 Поняття, класифікація і структура персоналу	80
4.2 Визначення чисельності окремих категорій персоналу	85
4.3 Показники оцінювання та руху персоналу підприємства.....	87
4.4 Продуктивність праці персоналу: сутність, методи вимірювання та фактори зростання	90
4.5 Сутність заробітної плати.....	96
4.6 Організація оплати праці на підприємстві	99
4.7 Форми та системи заробітної плати	103
4.8 Безтарифна система оплати праці	110
5 ВИРОБНИЦТВО І РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОДУКЦІЇ	117
5.1 Основні поняття продукції	117
5.2 Показники плану виробництва продукції підприємства	118
5.3 Обґрунтування виробничої програми підприємства	125
5.4 Показники якості продукції.....	126
5.5 Резерви зростання обсягу виробництва продукції	131
5.6 Маркетингова діяльність підприємства	133
6 ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО, СОБІВАРТІСТЬ ТА ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ	138
6.1 Зміст витрат на собівартість продукції.....	138
6.2 Класифікації витрат на виробництво продукції	140

6.3	Витрати на одну гривню продукції.....	147
6.4	Планування собівартості продукції	150
6.5	Ціна на продукцію підприємства	155
7	ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА	165
7.1	Прибуток підприємства: сутність, порядок формування і види	165
7.2	Факторний аналіз прибутку від реалізації прибутку	165
7.3	Система директ-костінг	170
7.4	Оцінювання рівня беззбитковості.....	170
7.5	Показники рентабельності.....	174
7.6	Показники виробничого і фінансового левериджу	178
7.7	Оцінювання резервів зростання прибутку і рентабельності від реалізації продукції.....	180
7.8	Аналіз фінансового стану підприємства.....	180
8	ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА	211
8.1	Сутність інвестицій, їх види та характеристика.....	211
8.2	Характеристика капітальних інвестицій підприємства	212
8.3	Принципи і основні показники оцінювання ефективності інвестиційних проектів.....	214
9	ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.....	220
9.1	Сутність інновацій та інноваційної діяльності підприємства	220
9.2	Види і джерела фінансування інноваційної діяльності	221
9.3	Сутність та етапи інноваційного процесу	224
9.4	Науково-технічний прогрес: сутність і форми	227
9.5	Техніко-технологічна база підприємства	228
	ГЛОСАРІЙ.....	235
	ЛІТЕРАТУРА	239
	ДОДАТКИ.....	241

ВСТУП

Слово «економіка» (*economy*) походить від грецького «οίκονομία» (ойкос – дім; номос – правило, закон), введене грецьким філософом-мислителем Ксенофонтом в період зародження економічного мислення, розглядалося як наука про управління домашнім господарством. Відповідно в економічній літературі термін «економіка» розглядається як «мистецтво ведення домашнього господарства».

В результаті неперервного розвитку продуктивних сил зміст поняття «економіка» значно змінився і збагатився. Економіка стала мистецтвом ведення не тільки домашнього господарства, а і окремих підприємств, галузей і всього народного господарства країни.

Економіка – це наука, яка дає знання про те, як в умовах обмеженості виробничих ресурсів виробляти і розподіляти суспільно необхідні товари і послуги, для задоволення людських потреб і бажань, водночас здійснювати це з точки зору ефективності підприємства найкращим чином.

В умовах конкурентної ринкової економіки основною виробничою ланкою є підприємство.

Саме на рівні підприємства у відповідності з попитом виготовляється суспільно необхідна продукція і надаються послуги, вирішуються проблеми реалізації продукції та розподілу отриманого прибутку.

Загострення конкурентної боротьби як на внутрішньому ринку, так і на міжнародному рівні вимагає від управлінців постійного і неперервного підвищення ефективності діяльності підприємства. Відповідно значно зростають вимоги до професійного рівня працівників і, зокрема, до економічної підготовки управлінського персоналу, їх економічних знань. Власне глибина набутих знань та уміння використовувати набуті знання у практичній роботі забезпечують не тільки виживання, а і стале функціонування та процвітання кожного економічного об'єкта.

«Економіка підприємства» є однією з основних фундаментальних і прикладних економічних дисциплін. Як базова дисципліна вона входить до комплексу обов'язкових, які вивчаються студентами економічних вищих навчальних закладів та факультетів.

Дисципліна «Економіка підприємства» тісно зв'язана з іншими дисциплінами, зокрема, з «Економічною теорією», «Макро- і мікроекономікою», «Фінансами підприємств» тощо.

Так, «Економіка підприємства», з одного боку, опирається на основні положення, категорії загальнотеоретичних економічних дисциплін, а з іншого – разом із «Економічною статистикою» розробляє і вдосконалює методичний апарат і систему показників, які всебічно характеризують економічні категорії, надає їм конкретної спрямованості щодо практичного використання їх. Власне конкретні науки

підтверджують або спростовують окремі положення економічної теорії після їх перевірки у реальному житті.

Запропонований навчальний посібник ставить за мету допомогти студентам всіх економічних напрямків набути:

- ґрунтовних знань з усіх наведених тем;
- вміння проведення розрахункових операцій з метою одержання конкретних результатів щодо ефективного використання ресурсів підприємства;
- навичок у використанні результатів оброблення інформації для вибору і прийняття обґрунтованих управлінських рішень із сукупності альтернативних.

Навчальний посібник підготували викладачі кафедри «Підготовки менеджерів» Вінницького національного технічного університету:

к.е.н., доц. Грабовецький Б. Є. – загальна редакція, передмова, теми 2, 3, 5, 6, 7, список літератури;

ст. викладач Пілявоз Т. М. – теми 1, 4, 8, 9, п. 2.7, тести для всіх тем.

Навчальний посібник буде корисним студентам всіх форм навчання, магістрам, спеціалістам, керівникам державних і комерційних підприємств, банків тощо.

Автори висловлюють щире подяку рецензентам:

доктору економічних наук, професору Морозу О. В., доктору економічних наук, професору Прутській О. О, кандидату економічних наук, доценту Вавіловій Н. В. за критичні зауваження та цінні рекомендації, які сприяли підвищенню теоретико-методологічного рівня навчального посібника.

1 ПІДПРИЄМСТВО ЯК ОБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1 Поняття, цілі й напрямки діяльності підприємства

Будь-яке суспільство для забезпечення створення нормального (достатньо комфортного) рівня своєї життєдіяльності займається безліччю видів конкретної праці. З цією метою працездатні люди створюють певні організації, тобто організаційні формування (трудові колективи), які спільно виконують ту чи іншу місію (організують програму або мету) і діють на основі певних правил і процедур. Проте мета і характер діяльності таких численних організацій різні. За цією ознакою усі організації можна поділити на дві групи: підприємницькі (комерційні), що функціонують і розвиваються за рахунок власних коштів, і непідприємницькі (некомерційні), існування яких забезпечується бюджетним фінансуванням держави. Організації з підприємницьким характером діяльності являють собою підприємства.

Підприємство (*enterprise*) – це організаційно відокремлена і економічно самостійна основна (первинна) ланка виробничої сфери народного господарства, що виготовляє продукцію (виконує роботу або надає платні послуги).

Кожне підприємство має історично сформовану конкретну назву – завод, фабрика, шахта, електростанція, майстерня, ательє тощо; може включати декілька виробничих одиниць – заводів або фабрик (комбінат, виробниче об'єднання). У більшості країн з розвинутою ринковою економікою такі виробничі одиниці називають фірмами. Під ними розуміють підприємства, що здійснюють господарську діяльність в галузях промисловості, будівництва, сільського господарства, транспорту, торгівлі тощо з метою одержання кінцевого фінансового результату - прибутку. Кожна з них привласнює собі певне фірмове найменування, під яким вона значиться у державному реєстрі своєї країни. Фірмове найменування звичайно містить у собі ім'я та прізвище одного чи декількох власників фірми; відображає характер діяльності, правовий статус та форму господарювання. В окремих країнах досить поширені більш конкретні найменування фірм. Наприклад, в Англії вони мають назву компаній, США – корпорацій, країнах континентальної Європи – товариств.

При цьому важливо знати, що кожне підприємство або фірма є юридичною особою, має закінчену систему обліку та звітності, самостійний баланс, розрахунковий рахунок в банку, печатку з власною назвою, а також товарний знак (марку) у вигляді певного терміна, символу, малюнка або їх комбінації. Такий фірмовий знак (марка) слугує для ідентифікації товарів або послуг продуцента (продавця) та їх вирізнення від продукції (послуг) конкурентів на ринку.

До підприємства, як господарюючого суб'єкта, висуваються певні організаційно-економічні вимоги. Воно повинно діяти на основі певних правил та процедур.

Кожне підприємство повинно починатися з визначення місії підприємства, тобто причини його створення та існування і мати свою стратегію розвитку та стратегічну ціль.

Стратегія (strategy) – це генеральна програма діяльності підприємства. Вона передбачає такі моменти:

- наявність *конкретних цілей*, тобто повинні бути визначеними кількісні та якісні характеристики підприємства, досягнення яких воно прагне. Цілі у підприємства можуть змінюватися (отримання можливого прибутку, завоювання ринку, отримання максимального прибутку та ін.);
- сформульовані виробничі та господарчі задачі, рішення яких необхідно для досягнення цілей (для завоювання ринку, реалізації продукції, потрапляння на новий ринок).

Відзначаючи, що у ринкових відносинах головною ціллю будь-якого підприємства є отримання прибутку, потрібно підкреслити, що прибуток – це не тільки ціль, але й умова існування підприємства. Отримання прибутку потрібно досягати не будь-якою ціною, а на основі задоволення потреб суспільства, які висуваються ринком. Таким чином, підприємство має дві найважливіші ознаки: перша – займається господарською діяльністю з метою отримання прибутку; друга – має статус юридичної особи. Отже, підприємствами не є організації, які не здійснюють підприємницьку діяльність і не висувають фінансових цілей. До їх числа не відносять структурні відділення підприємства (філії та представництва), громадян, які займаються підприємницькою діяльністю без оформлення юридичної особи та громадські організації громадян (партійні та релігійні спілки).

Відповідно до логіки і послідовності стадій відтворювального процесу визначальним напрямком діяльності кожного підприємства в умовах ринкових відносин є вивчення ринку товарів або ситуаційний аналіз. Такий аналіз повинен передбачати комплексне дослідження ринку, рівня конкурентоспроможності і цін на продукцію, інших вимог покупців товару, методів формування попиту і каналів товарообігу, зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.

Результати вивчення ринку товарів слугують вихідною базою для обґрунтування конкретних шляхів удосконалення і розвитку інноваційної діяльності підприємства (фірм) на перспективний період. Інноваційна діяльність охоплює науково-технічні розробки, технологічну і конструкторську підготовку виробництва, впровадження технічних, організаційних та інших нововведень, формування інвестиційної політики на найближчі роки, визначення обсягу необхідних інвестицій тощо.

Наступним найбільш складним напрямком за обсягом і вирішенням організаційно-технічних завдань є виробнича діяльність підприємства (фірми), її організація і оперативне регулювання у просторі, і часі. Серед всієї сукупності постійно здійснюваних заходів, що складають виробничу діяльність, найважливішими треба вважати: обґрунтування обсягу виготовлення продукції певної номенклатури і асортименту відповідно до потреб ринку формування маркетингових програм для окремих ринків і кожного виду продукції, їх оптимізація відносно виробничих можливостей підприємства; збалансування виробничої потужності і програми випуску продукції на поточний і кожний наступний рік прогнозованого періоду; забезпечення виробництва необхідними матеріально технічними ресурсами; розроблення і дотримання узгоджених у часі оперативно-календарних графіків випуску продукції.

Ефективність інноваційно-виробничих процесів, постійно здійснюваних на кожному підприємстві (фірмі), визначається рівнем його (її) комерційної діяльності, значущість якої в умовах ринку істотно зростає. Це очевидно, оскільки від масштабів і якості саме цього напрямку діяльності підприємства найбільшою мірою залежить фінансова результативність виробництва, яку найповніше характеризує величина одержуваного прибутку. Необхідною умовою досягнення бажаного успіху комерційної діяльності є дійова реклама і безпосередня організація збуту своєї продукції, розвиток системи товарних бірж, певне стимулювання покупців.

Ще одним важливим напрямком діяльності підприємства (фірми), який завершує послідовний цикл відтворювального процесу, слід вважати післяпродажний сервіс багатьох видів товарів – машин і устаткування, автомобілів, комп'ютерної, розмножувальної, медичної, складної побутової техніки; інших виробів виробничо-технічного і споживчого призначення. Післяпродажний сервіс охоплює пусконаладжувальні роботи у сфері експлуатації (використання) куплених на ринку товарів, їх гарантійне технічне обслуговування протягом певного терміну, забезпечення необхідними запасними частинами і проведення ремонтів впродовж нормативного строку служби тощо. Він є найважливішим джерелом інформації для виробників щодо надійності та довговічності виготовлених технічних засобів, а також експлуатаційних витрат. Дана інформація в подальшому використовується ними для удосконалення своєї продукції, оптимізації строків оновлення її номенклатури і асортименту.

До інтегрованого напрямку, що охоплює багато конкретних видів, відноситься економічна діяльність підприємства (фірми). Зокрема вона включає: стратегічне і поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, систему оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва, зовнішньоекономічну і фінансову діяльності тощо. Цей напрямок пронизує

усі інші напрямки діяльності, є визначальним для оцінювання і регулювання всіх елементів в системі господарювання на підприємстві.

Непересічне значення має соціальна діяльність, оскільки вона впливає істотно на ефективність усіх інших її загальних напрямків і конкретних видів.

Результативність інноваційної, виробничої, комерційної та економічної діяльності підприємства безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки і компетентності усіх категорій працівників, дієвості застосовуваного мотиваційного механізму, постійно підтримуваних на належному рівні умов праці і життя трудового колективу. Тому ефективне управління персоналом має бути пріоритетним і найважливішим напрямком діяльності кожного підприємства (фірми) в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки.

1.2 Правові основи функціонування підприємства

Створення та функціонування підприємств в Україні регулюється господарським, податковим, інвестиційним, митним, валютним та іншими законодавствами, що регламентує окремі особливості, сторони та види діяльності підприємств в Україні.

Господарське законодавство (*economic legislation*) регулює правові, економічні та соціальні принципи здійснення підприємницької діяльності на території України. Законодавство встановлює гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки; визначає види та організаційні форми підприємств, правила їх створення, реєстрації, реорганізації та ліквідації; організаційний механізм здійснення підприємницької діяльності; встановлює державний контроль у сфері ліцензування та відповідальність суб'єктів господарювання й органів ліцензування за порушення законодавства тощо (Закони України «Про підприємництво», «Про підприємства в Україні», «Про господарські товариства» та ін.). З 1 січня 2004 року набуває чинності Господарський кодекс України, у зв'язку з чим втрачають силу Закони України «Про підприємства в Україні» та «Про підприємництво» [1, 3, 9, 10].

Податкове законодавство (*tax legislation*) визначає чинну в країні податкову систему, тобто сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів, що стягуються у встановленому відповідними законами держави порядку; встановлює об'єкти оподаткування та методики їх визначення, джерела сплати податків; регулює розміри ставок податків; визначає терміни сплати податків та порядок надання податкових пільг; регламентує застосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства суб'єктами господарювання (Закони України «Про систему

оподаткування», «Про оподаткування прибутку підприємств», «Про податок на додану вартість», «Про плату за землю» та ін.) [8, 11, 12].

Інвестиційне законодавство (*investment legislation*) регулює інвестиційні процеси в країні, надає державні гарантії вітчизняним та іноземним інвесторам, визначає засади функціонування біржового та позабіржового ринків цінних паперів в Україні, встановлює правила здійснення операцій з цінними паперами та забезпечує контроль за діяльністю емітентів, інвесторів та професійних учасників фондового ринку – інвестиційних фондів, інвестиційних компаній, страхових компаній тощо (Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про цінні папери та фондову біржу», «Про державне регулювання ринку цінних паперів», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та ін.) [5].

Митне законодавство (*customs legislation*) регулює порядок здійснення операцій з експорту та імпорту сировини, продукції, послуг; визначає ставки мит на ввезення (вивезення) сировини та продукції, встановлює пільгові ставки мит на певні групи товарів, регламентує процедуру перетинання кордону країни та оформлення вантажів, забезпечує контроль за сплатою мит і митних зборів тощо (Митний кодекс України, Закон України «Про єдиний митний тариф» та ін.).

Валютне законодавство (*currency legislation*) регламентує порядок здійснення операцій з іноземною валютою, процедуру видачі Національним банком України дозволу комерційним банкам на здійснення таких операцій, відкриття валютних рахунків суб'єктами господарської діяльності тощо (Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» та ін.) [4].

Таким чином, правове середовище функціонування підприємства є достатньо складним. Ступінь впливу його елементів визначається, насамперед, організаційно-правовою формою підприємства, галузевою належністю, видами діяльності, залежністю від іноземних постачальників або споживачів, обсягом товарообігу тощо.

Підприємство є самостійним суб'єктом, що господарює відповідно до засновницьких документів, має права юридичної особи і здійснює виробничу, науково-дослідницьку та комерційну діяльність з метою отримання прибутку або доходу, виступає від власного імені, має завершену систему обліку та самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в банках, круглу печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом. За зобов'язаннями підприємство несе повну відповідальність усім своїм майном.

Підприємство має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів підприємства з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. Такі

відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого підприємством. Вони можуть відкривати рахунки в установах банків відповідно до закону.

З 1 січня 2004 року створення та порядок реєстрації підприємств здійснюється згідно з Господарським кодексом України [1].

Будь-яке підприємство може бути створене:

- за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу шляхом заснування нового підприємства;
- шляхом реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого підприємства з додержанням вимог законодавства;
- шляхом примусового поділу (виділення) діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства України.

Підприємство вважається створеним і набуває прав юридичної особи від дня його державної реєстрації. Державна реєстрація підприємств здійснюється відповідно до Закону України «Про підприємництво» та Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності (затвердженого Постановою КМУ від 25.05.98 №740), а з 1 січня 2004 року згідно з Господарським кодексом України.

Для державної реєстрації до державної адміністрації місцевої влади підприємством подаються документи згідно з переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України, серед яких – заява та установчі документи. До установчих документів чинне законодавство відносить: статут – рішення власника про створення підприємства, якщо ж таких власників два і більше, таким рішенням виступає установчий договір. Для акціонерних товариств до складу установчих документів належить ще й протокол установчих зборів.

Установчі документи залежно від організаційно-правової форми підприємства відрізняються за складом і змістом.

Приватні підприємства створюються і діють лише на основі статуту, деякі види господарських товариств (акціонерні, товариства з обмеженою, додатковою відповідальністю) створюються і діють на підставі статуту та засновницького договору. Повні та командитні товариства створюються і діють виключно на основі засновницького договору.

Статут підприємства являє собою правовий акт, що регулює нарівні з нормами чинного законодавства правову основу його діяльності. У статуті визначаються: власник, найменування та місцезнаходження підприємства, мета і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного фонду (капіталу), порядок розподілу прибутків та збитків, органи управління, їх компетенція та порядок формування, умови реорганізації та ліквідації підприємства, інші положення, що не суперечать законодавству.

Засновницький договір являє собою громадянсько-правовий акт, яким засновники юридично закріплюють свій намір створити

підприємство з тією або іншою назвою. В засновницькому договорі, зокрема, обов'язково мають бути відомості про організаційно-правову форму, найменування та місцезнаходження майбутнього підприємства (юридична адреса), про розміри часток у статутному фонді (капіталі) кожного із засновників підприємства, положення про порядок внесення засновниками підприємства майна до статутного фонду (капіталу) підприємства. Крім того, встановлюється порядок розподілу прибутків та збитків, управління діяльністю підприємством, процедура вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності підприємства, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону. В договорі мають бути визначені найменування та реквізити засновників (а для громадян – паспортні дані, ідентифікаційний код і місце проживання). Засновницький договір має бути підписаний усіма засновниками товариства.

Державна реєстрація здійснюється за певну плату. Дані про державну реєстрацію підприємства повідомляються Міністерству економіки та Державному комітету статистики. Підприємству присвоюють ідентифікаційний код і заносять до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ).

Ліквідація і реорганізація (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) підприємства проводяться у випадках:

- прийняття відповідного рішення його власником;
- за рішенням суду або арбітражного суду згідно з вимогами антимонопольного законодавства;
- визнання підприємства банкрутом;
- невиконання вимог, встановлених чинним законодавством.

У разі злиття підприємств усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до підприємства, утвореного внаслідок злиття.

У разі приєднання одного або кількох підприємств до іншого підприємства до останнього переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних підприємств.

У разі поділу підприємства всі його майнові права і обов'язки переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках до кожного з нових підприємств, що утворені внаслідок цього поділу.

У разі перетворення одного підприємства в інше до новоутвореного підприємства переходять усі майнові права і обов'язки попереднього підприємства.

1.3 Класифікація і структура підприємств

Для практики господарювання в ринкових умовах, кваліфікованого управління підприємствами виключно важливим є їх чітка і повна класифікація за певними ознаками. Загальна кількість виокремлених і

згрупованих видів підприємств залежить від числа відібраних класифікаційних ознак. Достатньо повна класифікація підприємств має бути забезпечена за умови використання таких ознак:

- мета і характер діяльності;
- форма власності майна;
- належність капіталу;
- правовий статус і форма господарювання;
- галузево-функціональний вид діяльності;
- технологічна і територіальна цілісність;
- розмір за чисельністю працівників.

Для переважної більшості підприємств властивим є комерційний характер діяльності з одержанням прибутку. До некомерційних відносяться звичайно благодійницькі, освітянські, медичні, наукові та інші підприємства невиробничої сфери народного господарства.

Приватними є підприємства, що засновані на власності майна окремих громадян, з правом найму робочої сили. До цього виду відносять також індивідуальні та сімейні підприємства. Вони базуються відповідно на власності майна однієї особи або членів однієї сім'ї, виключно їх особистій праці.

Колективне – це таке підприємство, що ґрунтується на власності його трудового колективу, а також кооперативу, іншого статутного товариства або громадської організації.

В Україні функціонують власне державні та державні комунальні підприємства. Їх майно вважається відповідно власністю загальнодержавних чи адміністративно-територіальних одиниць.

Якщо підприємство засноване на базі об'єднання майна різних власників (юридичних осіб та громадян), то його називають спільним підприємством (зі змішаною формою власності).

За належністю капіталу і контролю прийнято розрізняти підприємства (фірми): національні – капітал належить підприємцям своєї країни; закордонні – капітал є власністю іноземних підприємців повністю або у певній частині, що забезпечує їм необхідний контроль; такі підприємства створюються у формі філіалів або дочірніх фірм та реєструються в країні місцезнаходження; змішані – капітал належить підприємцям двох або декількох країн; їх реєстрація здійснюється в країні одного з засновників такого підприємства, це зумовлює місцезнаходження його штаб-квартири; якщо метою створення змішаного підприємства слугує спільна підприємницька діяльність, то його називають спільним. Саме такі численні спільні підприємства функціонують у різних галузях народного господарства України.

Найбільш важливою є класифікація підприємств (фірм) за правовим статусом і формою господарювання. Одноосібне підприємство є власністю

однієї особи або родини; воно несе відповідальність за свої зобов'язання усім майном (капіталом).

Технологічну і територіальну цілісність мають так звані материнські (головні) підприємства або фірми. Особливістю їх діяльності є те, що вони контролюють інші фірми. Залежно від розміру капіталу, що належить материнській (головній) фірмі, а також правового статусу і ступеня підпорядкованості, підприємства, які перебувають у сфері впливу головної фірми, можна поділити на дочірні, асоційовані та філії. Дочірнє підприємство (компанія) – юридично самостійне організаційне утворення, що здійснює комерційні операції і складає звітний баланс; проте материнська фірма суворо контролює діяльність усіх своїх дочірніх компаній, оскільки володіє контрольним пакетом їх акцій. Асоційоване підприємство є самостійним; воно не знаходиться під контролем фірми, яка володіє його акціями. На відміну від дочірніх і асоційованих підприємств філія не користується юридичною і господарською самостійністю, не має власного статуту та балансу, діє від імені і за дорученням головного підприємства, має однакову з ним назву. Майже весь акціонерний капітал філії належить материнській фірмі.

Серед суб'єктів господарської діяльності окремо виділяють малі (дрібні) та середні підприємства, що складають основу малого бізнесу. До них належать суб'єкти господарювання з чисельністю працюючих: у промисловості та будівництві – до 200 чол.; в інших галузях виробничої сфери – до 50 чол.; науці і науковому обслуговуванні – до 100 чол.; галузях невиробничої сфери – до 25 чол.; роздрібній торгівлі – до 15 чол.

За галузево-функціональним видом діяльності виділяють промислові, сільськогосподарські, будівельні, транспортні, торгові, виробничо-торгові, торгово-посередницькі, інноваційно-впроваджувальні, лізингові, банківські, страхові, туристичні та інші підприємства.

Структура підприємства (*structure of enterprise*) – це його внутрішня будова, яка характеризує склад підрозділів та систему зв'язків, підпорядкованості та взаємодії між ними. При цьому розрізняють поняття виробничої, загальної та організаційної структур управління.

Основу діяльності кожного підприємства становлять виробничі процеси, які виконуються у відповідних підрозділах. Склад цих підрозділів саме і характеризує **виробничу структуру** (*production structure*) підприємства. Існує декілька принципів класифікації виробничих структур.

1. *В залежності від підрозділу*, на основі якого будується структура, розрізняють цехову, безцехову, корпусну та комбінатську виробничі структури.

За цехової виробничої структури основним виробничим підрозділом є *цех* (*workshop*), тобто адміністративно відокремлена частина

підприємства, у якій виконується певний комплекс робіт у відповідності з внутрішньозаводською спеціалізацією. За характером своєї діяльності цехи поділяються на основні, допоміжні, обслуговуючі та вторинні.

Основні цехи виготовляють продукцію, що призначена для реалізації зовнішнім споживачам, тобто продукцію, що визначає профіль та спеціалізацію підприємства.

Допоміжні цехи виготовляють продукцію, що використовується для забезпечення власних потреб усередині самого підприємства.

Обслуговуючі цехи та господарства виконують роботи, які забезпечують необхідні умови для нормального перебігу основних та допоміжних виробничих процесів.

Вторинні цехи займаються, як правило, утилізацією, переробкою та виготовленням продукції з відходів основного виробництва.

У структурі деяких підприємств існують експериментальні (дослідні) цехи, які займаються підготовкою та випробуванням нових виробів, розробкою нових технологій, проведенням різних експериментальних робіт.

На невеликих підприємствах з відносно простими виробничими процесами застосовується безцехова виробнича структура. Основою її побудови є виробнича дільниця як найбільший структурний підрозділ підприємства. *Виробнича дільниця (production area)* – це сукупність територіально відокремлених робочих місць, на яких виконуються технологічно однорідні роботи або виготовляється однотипна продукція.

На великих підприємствах декілька однотипних цехів можуть бути об'єднані у корпус. У цьому випадку корпус стає основним структурним підрозділом підприємства. Така виробнича структура отримала назву корпусної.

На підприємствах, де здійснюються багатостадійні процеси виробництва, характерною ознакою яких є послідовність процесів переробки сировини (металургійна, хімічна, текстильна промисловість), використовується комбінатська виробнича структура, її основу становлять підрозділи, які виготовляють завершену частку готового виробу (чавун, сталь, прокат).

2. *За формою спеціалізації* основних цехів розрізняють технологічну, предметну та змішану виробничі структури. Ознакою технологічної структури є спеціалізація цехів підприємства на виконанні певної частки технологічного процесу або окремої стадії виробничого процесу (ливарні, термічні, механообробні, складальні цехи машинобудівного підприємства). Технологічна структура використовується переважно на підприємствах одиничного та дрібносерійного виробництва з різною та нестійкою номенклатурою продукції.

Ознакою предметної структури є спеціалізація цехів на виготовленні певного виробу або групи однотипних виробів, вузлів, деталей з використанням різних технологічних процесів та операцій (цех кузовів, задніх мостів, двигунів на автомобільному заводі). Предметна структура виробництва поширена на підприємствах великосерійного та масового виробництва з обмеженою номенклатурою та значними обсягами продукції. Проте на практиці – обмаль підприємств, де всі цехи спеціалізовані лише технологічно або лише предметно. Переважна більшість підприємств використовує змішану виробничу структуру, за якої частина цехів спеціалізована технологічно, а решта – предметні.

3. В залежності від наявності основних та допоміжних процесів розрізняють підприємства з комплексною та спеціалізованою структурою виробництва. Підприємства з комплексною виробничою структурою мають всю сукупність основних та допоміжних цехів, а з спеціалізованою структурою – лише їх частину. При цьому підприємства з спеціалізованою структурою поділяють на:

- підприємства механоскладального типу, які отримують заготовки від інших підприємств;
- підприємства складального типу, які випускають продукцію з деталей, вузлів та агрегатів, що виготовляються на інших підприємствах;
- підприємства заготівельного типу, що спеціалізуються на виробництві заготовок;
- підприємства, спеціалізовані на виробництві окремих деталей.

Формування виробничої структури здійснюється під впливом багатьох факторів. Головними з них є: виробничий профіль підприємства; обсяги виробництва продукції; рівень спеціалізації; місцезнаходження підприємства.

Виробничий профіль підприємства, тобто характер та особливості продукції, що виробляється, безпосередньо обумовлюють хід виробничого процесу та склад відповідних підрозділів. Так, конструкція виробу передбачає певні технологічні процеси його виготовлення, певну їх послідовність та трудомісткість. Отже, вона визначає і певний перелік виробничих підрозділів, що здійснюють ці технологічні процеси. Складна технологія, таким чином, збільшує кількість підрозділів, які її реалізують, та призводить до більш розгалуженої системи зв'язків між ними.

Кількість виробничих підрозділів підприємства та їх розміри залежать також і від обсягів виробництва продукції. Якщо вони незначні, то увесь виробничий процес можна здійснювати в межах одного чи невеликої кількості підрозділів зі спрощеною системою зв'язків.

Суттєво впливає на виробничу структуру рівень спеціалізації. З розвитком та поглибленням спеціалізації – зменшується кількість виробничих підрозділів підприємства, спрощується його структура. Навпаки, чим більш універсальним є підприємство, тим складніша його структура.

Виробнича структура підприємства залежить і від місця його знаходження. Наприклад, підприємства розташовані у віддалених від промислових центрів регіонах, як правило, більш універсальні та автономні. Для таких підприємств характерна розвинута виробнича структура.

Будь-яке підприємство – це сукупність не тільки виробничих підрозділів. До його складу входять відділи апарату управління, заклади культурно-побутового призначення, інші невиробничі підрозділи. Тому поряд з виробничою існує і поняття загальної структури підприємства.

Загальну структуру (*general structure*) утворює сукупність всіх виробничих, невиробничих та управлінських підрозділів підприємства.

Підприємство очолює директор. Він здійснює керівництво підприємством в цілому, тобто репрезентує підприємство у будь-яких організаціях та закладах, розпоряджається в межах чинного законодавства його майном та засобами, укладає договори, відкриває в банках розрахункові рахунки тощо.

Першим заступником директора є головний інженер. Він керує науково-дослідними та експериментальними роботами, безпосередньо відповідає за удосконалення техніки та технології виробництва. В його обов'язки входить також технічна підготовка та обслуговування виробництва, розробка заходів щодо підвищення якості продукції та дотримання технологічної дисципліни.

Економічну службу на підприємстві очолює головний економіст (заступник директора з питань економіки). Він відповідає за організацію планової роботи на підприємстві. Підпорядковані йому відділи здійснюють контроль за виконанням планових завдань, проводять аналіз діяльності підприємства. У його компетенції знаходяться також питання фінансів, організації праці та заробітної плати.

Головне завдання начальника виробництва – це забезпечення виконання планів підприємства. З цією метою начальник виробництва та підпорядкований йому виробничий відділ розробляють оперативні плани випуску продукції для кожного цеху, забезпечують ритмічну роботу з їх виконання, здійснюють контроль та регулювання перебігу виробничого процесу.

Маркетингові функції вивчення попиту, ринків збуту, реклами, просування товарів, а також матеріально-технічного забезпечення виробництва покладені на заступника директора з комерційних питань.

Заступник директора з кадрових та соціальних питань відповідає за реалізацію кадрової політики підприємства. Він, зокрема, займається питаннями відбору персоналу, його професійної орієнтації та соціальної адаптації, навчання, підвищення та пониження в посаді, переведення, звільнення. Крім того, йому підпорядковані служби, що задовольняють соціальні потреби персоналу підприємства.

Декілька підрозділів апарату управління підприємства підпорядковані безпосередньо директору. Облік виробництва, контроль за використанням засобів та дотриманням фінансової дисципліни, складання звітів та балансів, розрахунки з робітниками та службовцями здійснює бухгалтерія. Функції контролю якості продукції, запобігання браку, розробки та впровадження систем управління якістю покладені на незалежний від будь-якого заступника директора відділ технічного контролю. Реалізацію діловодства на підприємстві, тобто приймання вхідної документації, її реєстрацію, облік, розподіл, організацію внутрішнього документообігу, відправлення та зберігання документів забезпечує канцелярія.

Директору підприємства також безпосередньо підпорядковані начальники цехів, які здійснюють технічне та господарське керівництво відповідним цехом. До складу апарату управління цеху входить заступник начальника цеху з підготовки виробництва. Він займається питаннями розробки технологічних процесів, забезпечує дільниці необхідною документацією та оснасткою. Помічник начальника цеху з виробництва здійснює оперативне керівництво виробничими процесами. Механік цеху організує ремонт устаткування та нагляд за його експлуатацією. Економічну роботу в межах цеху очолює економіст, а питаннями нормування та оплати праці займається нормувальник.

Начальник цеху здійснює управління виробництвом за допомогою майстрів виробничих дільниць, які вже безпосередньо або за допомогою бригадирів організують працю виконавців.

У відповідності з виробничою структурою підприємства формуються органи управління дільниць, цехів та підприємства в цілому. Одночасно з цим поділ праці в сфері управління зумовлює відокремлення однорідних робіт за функціями управління та зосередження цих робіт у підрозділах апарату управління. Отже управлінський персонал підприємства поділяється на лінійний та функціональний (штабний, апаратний). Лінійний персонал забезпечує безпосереднє керівництво виробництвом.

Функціональний – допомагає лінійним керівникам виконувати функції управління своїми підрозділами. Між лінійними керівниками і посадовими особами апарату управління виникають певні організаційні відносини. Сукупність лінійних і апаратних органів управління та відносини між ними утворюють систему управління підприємством.

Організаційна структура управління (*organizational structure of management*) – це форма системи управління, яка визначає склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів.

В організаційній структурі управління кожний її елемент (виробничий чи управлінський підрозділ) має своє певне місце та відповідні зв'язки, які і забезпечують їх взаємодію. Зв'язки наведених елементів системи управління поділяються на лінійні, функціональні та міжфункціональні.

Лінійні зв'язки виникають між підрозділами та керівниками різних рівнів управління (директор – начальник цеху – майстер). Ці зв'язки з'являються там, де один керівник адміністративно підпорядкований іншому.

Функціональні зв'язки характеризують взаємодію керівників, що виконують певні функції на різних рівнях управління. Але між ними не існує адміністративного підпорядкування (начальник цеху – начальник планового відділу).

Міжфункціональні зв'язки мають місце між підрозділами одного і того ж рівня управління (начальник цеху – начальник цеху).

Характер зазначених зв'язків визначає відповідний тип організаційної структури управління.

Тести

1. Підприємство функціонує на основі:

- а) Положення про підприємство;
- б) Господарського кодексу України;
- в) інструкцій, що затверджуються міністерством.

2. Підприємство набуває прав юридичної особи з дня:

- а) державної реєстрації;
- б) виготовлення печатки підприємства;
- в) відкриття розрахункового рахунка;
- г) укладання колективного договору;
- д) підписання установчих документів.

3. Назвіть критерії, за якими в Україні підприємства відносять до малих:

- а) форма власності;
- б) чисельність працюючих;
- в) галузева належність;
- г) характер діяльності;
- д) усі відповіді правильні.

4. Вкажіть види договірних об'єднань:

- а) концерн;
- б) асоціація;
- в) корпорація;
- г) консорціум;
- д) трест;
- е) картель.

5. Виробнича структура промислового підприємства – це:

- а) склад його виробничих підрозділів;
- б) склад і співвідношення між виробничими та невиробничими підрозділами;
- в) взаємозв'язки між виробничими підрозділами;
- г) склад співвідношення між виробничими підрозділами та їх просторове розміщення;
- д) співвідношення між організаціями, що обслуговують колектив підприємства;
- е) апарат управління підприємством.

6. Загальна структура підприємства включає:

- а) основні, допоміжні та обслуговуючі цехи;
- б) виробничу структуру;
- в) підсобні цехи та господарства;
- г) організації та установи, що займаються обслуговуванням працівників підприємства;
- д) апарат управління підприємством.

7. До основних цехів підприємства належать:

- а) ремонтно-механічні;
- б) ливарні;
- в) транспортні;
- г) складальні;
- д) інструментальні;
- е) санітарно-гігієнічні.

8. До допоміжних цехів належать:

- а) ремонтно-механічний;
- б) кувально-пресовий;
- в) інструментальний;
- г) гальванічний;
- в) заготівельний;
- д) транспортний;
- е) санітарно-гігієнічний.

9. До допоміжних і обслуговуючих цехів відносять:

- а) ремонтні;
- б) механо-ремонтні;
- в) енергоремонтні;
- г) механічної обробки;
- д) модельні;
- е) кувально-пресові;
- ж) складальні;
- и) санітарно-гігієнічні.

10. Основною виробничою одиницею підприємства є:

- а) відділ;
- б) дільниця;
- в) автоматична лінія;
- г) робоче місце;
- в) цех.

11. Назвіть основні принципи формування виробничої структури підприємства:

- а) груповий;
- б) змішаний;
- в) предметний;
- г) одиничний;
- д) масовий;
- е) технологічний.

2 ОСНОВНІ ФОНДИ, НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ ТА АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Економічна сутність основних фондів підприємства, їх класифікація

Виробничо-господарський процес – це взаємозалежність і взаємодія робочої сили, засобів праці і предметів праці. І лише за гармонійного поєднання та ефективного їх використання підприємство досягає високих виробничих результатів.

Сукупність засобів праці у вартісному вимірі, яка застосовується на підприємстві для виготовлення продукції (виконання робіт, надання послуг), становлять його основні засоби.

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 «**Основні засоби**» (*fixed assets*) – це «матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання в процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких становить більше одного року (або операційного циклу, якщо він триваліший за рік)».

Операційний цикл (*operating cycle*) – це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отримання коштів від реалізації виробленої продукції з них або товарів і послуг.

До основних засобів підприємства належать: земельні ділянки, капітальні витрати на поліпшення земель, будинки, споруди, передавальні пристрої, машини та обладнання, транспортні засоби, інструмент, прилади, інвентар, робочі та продуктивні тварини, багаторічні насадження, інші основні засоби.

Сукупність основних засобів, що використовуються на підприємстві, набуває форми основних фондів, тому що основні засоби – це кошти, інвестовані в основні фонди виробничого і невиробничого призначення. До складу основних фондів підприємства не належать земельні ділянки, оскільки строк корисного використання їх необмежений.

Основні фонди (*capital assets*) – це сукупність створених суспільною працею матеріально-речових цінностей, які цілком і в незмінній формі діють протягом тривалого часу (більше одного року) і поступово втрачають свою вартість в міру спрацювання, переносять її частинами на вартість виготовленої продукції.

Одиницею обліку основних фондів є об'єкт основних фондів.

Об'єкт основних фондів (*object of capital assets*) – це закінчений пристрій з усіма пристосуваннями і приладдям для нього або окремих конструктивно відокремлених предметів, призначений для виконання самостійних функцій або відокремлений комплекс конструктивно з'єднаних предметів однакового або різних призначень, що мають для

обслуговування загальні пристосування, приладдя, керування та єдиний фундамент, внаслідок чого кожен предмет може виконувати свої функції або комплекс – виконання певної роботи тільки у складі комплексу, а не самостійно.

Один і той же об'єкт (предмет) в одному випадку може бути елементом основних фондів, і у іншому – оборотних засобів. Так, верстат, який використовується у виробництві, є елементом основних фондів, а на складі виробника верстатів – оборотних засобів.

Для чіткого обліку, оцінювання ефективності використання та планування відтворення основних фондів їх необхідно класифікувати за певними ознаками.

Відповідно **до функціонального призначення** основні фонди поділяються на виробничі і невиробничі.

До **виробничих основних фондів** (*production capital assets*) відносять ті основні фонди підприємства, які беруть безпосередню участь у виробничому процесі або сприяють його здійсненню і по суті утворюють нову споживчу вартість (наприклад, обладнання, транспортні засоби, будівля виробничого цеху та інші);

До **невиробничих основних фондів** відносять ті основні фонди підприємства, які не беруть участі у виробничому процесі і не створюють вартості. Їх призначення – це задоволення побутових, комунальних і соціально-культурних потреб працівників. До них належать житлові будинки, гуртожитки, дитячі заклади, клуби, стадіони, їдальні, медичні пункти тощо.

У загальній структурі основних фондів підприємства більш як 90% становлять виробничі основні фонди.

За галузеву ознакою основні виробничі фонди в свою чергу поділяються на основні виробничі фонди основного виду діяльності та виробничі фонди інших галузей. Так, для промисловості до основного виду діяльності відносять промислово-виробничі основні фонди, а до інших галузей відносять виробничі основні фонди будівництва, сільського господарства, торгівлі, громадського харчування, транспорту, заготівельних організацій тощо.

За ступенем участі різних елементів основних фондів у виробничому процесі їх поділяють на активну та пасивну частини.

До **активної частини (знаряддя праці)** (*tools*) відносять ті основні виробничі фонди, які безпосередньо беруть участь у виробничому процесі (обладнання, машини, транспортні засоби, вимірні і регулювальні прилади, інструменти).

До **пасивної частини (умови праці)** (*terms of labour*) відносять ту частину основних фондів, які забезпечують нормальні умови виробничого процесу, не приймаючи у ньому безпосередньої участі (будівлі, споруди, передавальні пристрої, виробничий та господарський інвентар тощо).

Основні фонди усіх галузей народного господарства класифікуються **за різними видами (групами).**

1. *Будівлі (buildings)* – будівельні об'єкти, призначені для створення необхідних умов праці. Тут розміщуються основні, допоміжні та обслуговуючі виробництва, лабораторії, управлінській апарат підприємства тощо.

2. *Споруди (buildings)* – інженерно-будівельні об'єкти, призначені для здійснення технічних або технологічних функцій, пов'язаних з виробництвом. Це насосні станції, тунелі, мости, очисні споруди, естакади тощо.

3. *Передавальні пристрої (transmission devices)*. За їх допомогою передається енергія різних видів: електрична, теплова, механічна, а також рідкі й газоподібні речовини. Це нафтопроводи, газопроводи тощо.

4. *Машини та обладнання (machines and equipments)*:

- силові машини і устаткування, призначені для виробітку та перетворення енергії – генератори, двигуни тощо;
- робочі машини та устаткування, які використовуються безпосередньо для роботи з предметом праці – верстати, преси, молоти тощо;
- вимірювальні та регулюючі пристрої, лабораторне обладнання;
- обчислювальна техніка;
- інші машини й обладнання.

5. *Транспортні засоби (transport vehicles)* – для транспортування вантажів і людей у межах підприємства та поза ним.

6. *Інструменти всіх видів та оснащення (instruments and rigging)*, що кріпиться до машин і призначене для оброблення виробів.

7. *Виробничий та господарський інвентар (production and economic inventory)* – для полегшення виробничих операцій: робочі столи, верстати, тара для зберігання сипких речовин; інвентар конторського призначення: шафи, столи, інші офісні меблі, комп'ютери, копіювальна техніка тощо.

8. *Робочі та продуктивні тварини (workers and productive animals)* (коні, воли тощо).

9. *Багаторічні насадження (longterm planting)* (плодово-ягідні, декоративні та інші насадження).

10. *Капітальні витрати з поліпшення земель (capital charges)* – витрати підприємства на меліорацію та зрошення земель.

11. *Інші основні виробничі фонди (other capital production assets)* – бібліотечні фонди, капітальні витрати на орендовані основні засоби та інші, які не ввійшли до попередніх груп.

За використанням основні фонди поділяють на:

- *діючі (operating)* – всі основні фонди, що використовуються у господарській діяльності;

- *недіючі (inactive)* – ті основні фонди, що не використовуються у даний період часу (тимчасово законсервовані підприємства або окремі цехи);
- *запасні (spare)* – різне устаткування, яке знаходиться у резерві та призначене для заміни об'єктів основних фондів, що ремонтуються або вибули.

За ознакою належності основні фонди поділяються на *власні (own)*, які повністю належать підприємству (джерелами формування яких є статутний або акціонерний капітал, прибутки підприємства, цільове фінансування, амортизаційний фонд) та *орендовані (leased)*, які є власністю інших підприємств і перебувають у тимчасовому користуванні підприємства на умовах договору оренди.

На основі складу основних фондів оцінюється їх структура – питома вага окремих видів (груп) у їх загальній вартості.

Структуру основних фондів варто оцінювати у динаміці, що дозволяє визначити зміни, що відбуваються протягом певного періоду.

В табл. 2.1 і табл. 2.2 наведені приклади оцінювання структури основних фондів.

Таблиця 2.1 – Структура основних фондів за функціональною та галузевою ознаками

Показник	На початок року		На кінець року		Відхилення (+, -)	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн. (гр.3-гр.1)	питома вага, % (гр.4-гр.2)
А	1	2	3	4	5	6
Промислово-виробничі основні фонди	7479	91,1	7678	92,1	+ 199	+ 1,0
Виробничі основні фонди інших галузей	140	1,7	100	1,2	- 40	- 0,5
Невиробничі основні фонди	591	7,2	559	6,7	- 32	- 0,5
Разом основних фондів	8210	100,0	8337	100,0	+ 127	-

Таблиця 2.2 – Структура промислово-виробничих основних фондів за ступенем участі у виробничому процесі

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення (+, -)
А	1	2	3
Промислово-виробничі основні фонди, тис. грн.	7429	7678	+ 199
у т.ч. активна частина:			
сума, тис. грн.	5078	5382	+ 304
питома вага, %	67,9	70,1	+ 2,2
пасивна частина:			
сума, тис. грн.	2401	2296	- 105
питома вага, %	32,1	29,9	- 2,2

Аналіз даних вищенаведених таблиць свідчить про зростання питомої ваги промислово-виробничих основних фондів та питомої ваги активної частини у обсязі промислово-виробничих основних фондів, що свідчить про прогресивні тенденції зміни структури основних фондів.

Слід зазначити, що видова (типова) структура основних фондів залежить від особливостей галузі. Так, у паливній промисловості у складі основних фондів найбільшу питому вагу становлять споруди (58 %); у електро- і теплоенергетиці – передавальні пристрої (32 %) та силові машини й обладнання (33 %); у галузях машинобудування – машини та обладнання (45 %).

На структуру основних фондів впливає рівень концентрації (розмір підприємств), спеціалізації, кооперування і комбінування виробництва. Чим вищий рівень зазначених форм суспільної організації виробництва, тим вищою є питома вага активної частини основних фондів і відповідно нижчою – питома вага пасивної частини у структурі основних фондів.

Для оцінювання вікової структури основних фондів підприємства визначається співвідношення вартості різних вікових груп у їх загальній вартості.

Зазвичай виділяють такі вікові групи основних фондів (в роках): до 5; 5 – 10; 10 – 15; 15 – 20; понад 20.

Терміном до 5 років основні фонди вважаються новими, а понад 20 років – старими. У наукоємних галузях, де швидкість оновлення основних фондів досить висока, можуть бути використані і вужчі вікові інтервали.

2.2 Облік та оцінка основних фондів підприємства

Облік і планування основних фондів здійснюється у натуральному та вартісному вимірах.

Облік основних фондів у *натуральному вимірі* необхідний для побудови балансів основних фондів в розрізі окремих елементів, визначення виробничої потужності окремих підрозділів і підприємства в цілому, оцінювання технічного стану окремих видів основних фондів та ін. Як одиниці виміру натуральних показників можна виділити потужність і продуктивність обладнання, площу, об'єм, кількість одиниць обладнання тощо.

Для визначення загального обсягу основних фондів та обчислення ряду техніко-економічних показників (амортизації, калькулювання собівартості одиниці продукції, динаміки, структури, руху, стану, використання) застосовується вартісна оцінка.

Будь-який об'єкт, який відноситься до основних фондів, має декілька вартісних оцінок, зокрема: первісну, відновну, залишкову, справедливу, ліквідаційну. Це обумовлено терміном функціонування основних фондів, зміною їх відтворення в окремі періоди часу.

Залежно від моменту, на який визначається вартість основних фондів, розрізняють *первісну* і *відновну вартість*; залежно від їх стану в період оцінювання – *повну* і *залишкову*.

Первісна вартість (*primitive cost*) – це вартість основних фондів в момент їх придбання і взяття на баланс або введення в експлуатацію.

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 первісна вартість основних фондів складається із таких витрат:

- суми, що сплачуються постачальникам засобів праці (це фактично ціна придбання основних фондів);
- реєстраційні збори, державне мито та аналогічні платежі, що здійснюються у зв'язку з придбанням (отриманням) прав на об'єкти основних фондів;
- суми ввізного мита;
- суми непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних фондів (якщо вони не відшкодовуються підприємству);
- витрати зі страхування ризиків доставки основних фондів;
- витрати на встановлення, монтаж, налагодження основних фондів;
- інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням основних фондів до стану, в якому вони придатні для використання із запланованою метою.

Витрати на сплату відсотків за користування кредитом не включаються до первісної вартості основних фондів, придбаних (створених) повністю або частково за рахунок позикового капіталу.

Всі витрати, які пов'язані з формуванням первісної вартості визначаються в цінах, що діють на момент придбання або спорудження об'єкта основних фондів.

Оскільки рівень продуктивності на підприємствах, що виготовляють об'єкти основних фондів, здійснюють будівництво і монтаж, в різні періоди часу неоднаковий, то одні і ті ж елементи основних фондів, але придбані у різні строки, можуть мати різну первісну вартість. У такому випадку виникає змішана вартість основних фондів. А це призводить до того, що показники, які обчислені на основі первісної вартості, не завжди можуть бути зіставними за обсягом і в динаміці. Щоб усунути цей недолік і привести окремі елементи основних фондів до порівняних цін, використовується відновна вартість основних фондів.

Відновна вартість основних фондів (*replacement cost*) – це вартість їхнього відтворення у нинішніх умовах з урахуванням сучасного рівня цін, норм і розцінок.

Відновна вартість діючих основних фондів без урахування зносу обчислюється за формулою:

$$B_в = \frac{B_n}{I_w^t}, \quad (2.1)$$

де B_6 – відновна вартість діючих основних фондів;
 B_n – первісна вартість основних фондів;
 I_w^t – індекс продуктивності праці в країні за досліджуваний період;
 t – кількість років з моменту створення діючого об'єкта основних фондів.

$$I_w^t = \left(1 + \frac{\Delta w}{100}\right)^t, \quad (2.2)$$

де I_w^t – індекс продуктивності праці в країні за досліджуваний період;

Δw – середньорічний темп приросту продуктивності праці в країні, %.

У тому випадку, коли відсутній середньорічний темп приросту продуктивності праці, а є тільки щорічні ланцюгові темпи росту, то індекс продуктивності праці за досліджуваний період (I_w^t) розраховується як добуток індексів (або коефіцієнтів) росту за кожен рік.

Відновна вартість основних фондів з урахуванням їх зносу визначається за формулою:

$$B_6^{3H} = B_6 - (AB \cdot t), \quad (2.3)$$

де B_6^{3H} – відновна вартість основних фондів з урахуванням їх зносу;

AB – щорічна сума амортизаційних відрахувань.

Приклад 1

Три роки тому підприємство придбало і ввело в дію верстат вартістю 40 тис. грн. Середньорічний темп приросту продуктивності праці в країні становить 1,8 %, сума щорічного зносу верстата 5,5 тис. грн. Визначити відновну вартість верстата з урахуванням його зносу.

Розв'язання

Відновна вартість верстата без урахування зносу за формулою (2.1) становить:

$$B_6 = \frac{40000}{1 + 1,8/100}^3 = \frac{40000}{1,055} = 37914,7 \text{ грн.}$$

Відновна вартість верстата з урахуванням зносу за формулою (2.3) дорівнює:

$$B_6^{3H} = 37914,7 - (5500 \cdot 3) = 21414,7 \text{ грн.}$$

Приклад 2

Три роки тому підприємство придбало верстат вартістю 30 тис. грн. Річний темп приросту продуктивності праці в країні становив: в першому році – 1,3 %, у другому – 1,4 %, у третьому – 1,5 %. Сума щорічного зносу верстата 4,5 тис. грн. Визначити відновну вартість верстата з урахуванням його зносу.

Розв'язання

Індекс росту продуктивності праці за три роки становить:

$$I_w^t = \left(\frac{100 + 1,3}{100} \right) \cdot \left(\frac{100 + 1,4}{100} \right) \cdot \left(\frac{100 + 1,5}{100} \right) = 1,043 .$$

За формулою (2.1) відновна вартість верстата без урахування зносу дорівнює:

$$B_6 = \frac{30000}{1,043} = 28763,2 \text{ грн.}$$

За формулою (2.3) відновна вартість верстата з урахуванням зносу дорівнює:

$$B_6^{3H} = 28763,2 - (4500 \cdot 3) = 15263,2 \text{ грн.}$$

Під час експлуатації об'єкт основних фондів зношується, в результаті чого зменшується його споживча вартість. Оцінити її в кожний конкретний момент можна шляхом визначення залишкової вартості такого об'єкта основних фондів.

Залишкова вартість об'єкта основних фондів (*remaining cost*) характеризує ту частину вартості основних фондів, яка ще не перенесена на виготовлену продукцію, або різниця між вартістю, за якою об'єкт основних фондів був взятий на баланс підприємства (первісною або відновною) та сумою зносу, накопиченого за весь термін експлуатації об'єкта.

$$B_z = B_n - C_{zn}, \quad (2.4)$$

де B_z – залишкова вартість об'єкта основних фондів;

B_n – первісна вартість об'єкта основних фондів;

C_{zn} – сума накопиченого зносу об'єкта основних фондів за весь термін його експлуатації.

Залишкова вартість за чинним бухгалтерським обліком називається також **балансовою вартістю** (*balance cost*) основних фондів.

На практиці часто фактичний рівень фізичного спрацювання та морального зносу об'єкта не збігається з показниками зносу згідно з економічними розрахунками, і його залишкова ціна не відображає його справжньої споживчої вартості. Тому виникає потреба у достовірному оцінюванні об'єкта з урахуванням його фактичних споживчих властивостей, тобто у визначенні його справедливої вартості.

Справедлива вартість об'єкта основних фондів (*fair cost*) – це сума, за якою об'єкт основних фондів може бути обміняний або отриманий в операції між незалежними, проінформованими та зацікавленими сторонами. Справедлива вартість вважається ринковою вартістю основних фондів, оскільки вона визначається високопрофесійними оцінювачами-експертами.

Для приведення залишкової вартості основних фондів до рівня справедливої вартості (дооцінки або уцінки) застосовується індекс переоцінки, який обчислюється за формулою:

$$I_n = \frac{B_c}{B_z}, \quad (2.5)$$

де I_n – індекс переоцінки;

B_c – справедлива вартість об'єкта основних фондів, яка визначена шляхом експертного оцінювання;

B_z – залишкова вартість об'єкта основних фондів.

Переоцінена вартість об'єкта основних фондів визначається за формулою:

$$B_n^n = B_n \cdot I_n, \quad (2.6)$$

де B_n^n – переоцінена первісна вартість об'єкта основних фондів;

B_n – первісна вартість об'єкта основних фондів.

Переоцінена сума зносу об'єкта основних фондів обчислюється за формулою:

$$C_{zn}^n = C_{zn} \cdot I_n, \quad (2.7)$$

де C_{zn}^n – переоцінена сума зносу об'єкта основних фондів;

C_{zn} – сума зносу об'єкта основних фондів.

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 переоцінка об'єкта основних фондів здійснюється лише в тому випадку, якщо його залишкова вартість більше як на 10 % відрізняється від справедливої вартості на дату балансу.

Ліквідаційна вартість (*liquidating cost*) – це сума, яку підприємство очікує отримати від реалізації і ліквідації об'єкта основних фондів після закінчення терміну його експлуатації за вирахуванням очікуваних витрат, пов'язаних з його реалізацією або ліквідацією.

Різниця між первісною вартістю основних фондів та ліквідаційною вартістю об'єкта основних фондів становить **вартість об'єкта основних фондів, що амортизується**.

2.3 Амортизація основних фондів, методи нарахування амортизації

В процесі функціонування основні фонди поступово зношуються, втрачаючи при цьому свої споживчі властивості. Для відтворення фізично спрацьованих основних фондів та заміни технічно застарілих засобів праці необхідні кошти, які поступово накопичуються через амортизаційні відрахування (амортизація).

Амортизація (*depreciation*) – це поступове перенесення вартості основних фондів на вартість виготовленої продукції, виконаних робіт і послуг з метою їх повного відновлення.

Нарахування амортизації проводиться протягом усього терміну їх експлуатації. Здійснюється це у вигляді амортизаційних відрахувань, які включаються у собівартість продукції. Після реалізації виготовленої продукції амортизаційні відрахування відокремлюються і накопичуються до певної величини, яка в цілому дорівнює вартості об'єкта основних фондів, що амортизується (різниця між первісною вартістю і ліквідаційною вартістю).

Амортизаційні відрахування обчислюють за певними нормами протягом строку корисного використання об'єкта при визнанні цього об'єкта активом (зарахування його на баланс).

Згідно з П(С)БО 7 “Основні засоби” **строк корисного використання (експлуатації)** (*term of the useful use*) – це очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися підприємством або з їхнім використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

Підприємство самостійно визначає термін корисного використання (експлуатації) об'єкта основних фондів, виходячи із технічних, технологічних, економічних, екологічних та інших чинників.

Норма амортизації (*rate of depreciation*) – це річні відсотки відшкодування вартості зношеної частини основних фондів.

Норми амортизації обчислюються за такою формулою:

$$H_a = \frac{B_n - B_l}{B_n \cdot T_{кв}} \cdot 100, \quad (2.8)$$

де H_a – норма амортизації, %;

B_n , B_l – відповідно, первісна та ліквідаційна вартість об'єкта основних фондів;

$T_{кв}$ – строк корисного використання, роки.

У вітчизняному законодавстві існує два підходи до розрахунку амортизаційних відрахувань. Це зумовлено двома підходами до ведення обліку на підприємствах: **бухгалтерським** і **податковим**.

Пунктом 26 П(С)БО 7 встановлено такі методи нарахування амортизації для основних фондів в бухгалтерському обліку: прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий.

Наведені методи нарахування амортизації можна умовно поділити на два види:

- методи амортизації, що базуються на часі використання основних фондів (прямолінійний, метод зменшення залишкової вартості, метод прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний);
- метод амортизації, який базується на кількості одиниць продукції, отриманих від використання об'єкта основних фондів (виробничий).

Відповідно до П(С)БО 7 підприємство має право самостійно обирати встановлені методи амортизації з урахуванням очікуваного способу

отримання економічних вигод від його використання. Якщо змінюються певні обставини, підприємство може обрати інший метод нарахування амортизації.

Для різних об'єктів основних фондів підприємство може застосовувати різні методи нарахування амортизації. Водночас у примітках до фінансової звітності підприємство повинно вказати методи амортизації, які воно використовує.

Нарахування амортизації призупиняється при реконструкції, модернізації, добудовуванні, дообладнанні і консервації об'єкта основних фондів, починаючи з місяця, наступного за початком таких заходів.

Особливості нарахування амортизації основних фондів за наведеними вище методами детальніше розглянемо на умовному прикладі (незмінному для всіх методів).

Приклад 3

Підприємство придбало об'єкт основних фондів первісною вартістю 40 тис. грн. Очікуваний термін експлуатації устаткування 4 роки. За цей період на обладнанні передбачається виробити 180 тис. одиниць продукції. Ліквідаційна вартість устаткування після його реалізації передбачається в обсязі 4 тис. грн.

Метод прямолінійної (рівномірної) амортизації

Даний метод передбачає рівномірне списання на собівартість продукції амортизаційних відрахувань протягом всього корисного строку використання об'єкта основних фондів.

Прямолінійний метод є найбільш поширеним у цілому світі. За винятком кількох видів транспортних засобів, вартість яких амортизували з використанням виробничого методу, до 01.07.97 р. прямолінійний метод був єдиним методом нарахування амортизації основних засобів для вітчизняних підприємств. Він є простим у застосуванні, його нормативи легко коригувати. Мабуть, у цьому полягає його єдина, але дуже важлива перевага перед іншими методами амортизації.

В наш час як оптимальний прямолінійний метод може бути рекомендовано для нарахування амортизації вартості будівель і споруд, більшості видів промислового обладнання різних галузей, інструментів, приладів, інвентарю тощо. Безперечно, багато в чому відповідність прийнятого методу амортизації критерію економічної доцільності залежить від його узгодженості з іншими чинниками.

За прямолінійним методом нарахування амортизації щорічна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на очікуваний період використання об'єкта основних фондів:

$$A = \frac{B_n - B_l}{T_{кв}}, \quad (2.9)$$

де A – щорічна сума амортизаційних відрахувань;
 B_n – первісна вартість об'єкта основних фондів;
 B_l – ліквідаційна вартість об'єкта основних фондів;
 $T_{кв}$ – строк корисного використання, роки.

Відповідно до умови прикладу та формули (2.9) сума амортизаційних відрахувань дорівнюватиме:

$$A = \frac{40000 - 4000}{4} = 9000 \text{ грн.}$$

Норма амортизації, яка розраховується за формулою (2.8), становить:

$$H_a = \frac{40000 - 4000}{40000 \cdot 4} \cdot 100 = 22,5 \%$$

В таблиці 2.3 наведені результати нарахування амортизації за прямолінійним методом.

Таблиця 2.3 – Розрахунок амортизаційних відрахувань прямолінійним методом

Рік	Норма амортизації, %	Річна сума амортизаційних відрахувань, тис. грн.	Сума накопиченої амортизації, тис. грн.	Балансова вартість об'єкта основних фондів, тис. грн.
0	-	-	-	40
1	22,5	9	9	31
2	22,5	9	18	22
3	22,5	9	27	13
4	22,5	9	36	4

Метод прямолінійного або рівномірного списання вартості об'єктів основних фондів (нарахування амортизації) доцільно застосовувати підприємствам, які стабільно протягом визначеного періоду виготовляють певний обсяг продукції.

Якщо виробництво продукції відбувається нерівномірно, то доцільніше застосовувати виробничий метод нарахування амортизації.

Виробничий метод нарахування амортизації

Цей метод нарахування амортизації передбачає, що амортизація не є наслідком тривалості експлуатації об'єкта основних засобів, а залежить тільки від ефективності їх використання. При цьому амортизаційні відрахування нараховуються тільки під час експлуатації обладнання.

Цей метод можна назвати також методом нарахування амортизації пропорційно обсягу виконаних робіт.

Річна сума амортизаційних відрахувань визначається за формулою:

$$A = Q_{\phi} \cdot H_{в.а.}, \quad (2.10)$$

де A – щорічна сума амортизаційних відрахувань;

Q_{ϕ} – фактичний річний обсяг продукції (робіт, послуг) в натуральних одиницях;

$H_{в.а.}$ – виробнича ставка (норма) амортизації, грн./од.

$$H_{в.а.} = \frac{B_n - B_l}{Q_{оч}}, \quad (2.11)$$

де B_n , B_l – відповідно, первісна та ліквідаційна вартість об'єкта основних фондів;

$Q_{оч}$ – загальний очікуваний обсяг виробництва продукції за весь термін використання об'єкта основних фондів, нат. од.

Згідно з умовою завдання, наведеного в прикладі 3, виробнича ставка амортизації дорівнюватиме:

$$H_{в.а.} = \frac{40000 - 4000}{180000} = 0,2 \text{ грн./од.}$$

У таблиці 2.4 наведені розрахунки амортизаційних відрахувань за очікуваного обсягу продукції по роках періоду корисного використання об'єкта основних фондів.

Таблиця 2.4 – Розрахунок амортизаційних відрахувань за виробничим методом

Рік	Фактичний обсяг виробництва, тис. од.	Методика розрахунку амортизаційних відрахувань, тис. грн.	Величина накопиченої амортизації, тис. грн.	Балансова вартість об'єкта основних фондів, тис. грн.
0	-	-	-	40
1	55	$0,2 \cdot 55 = 11$	11	29
2	50	$0,2 \cdot 50 = 10$	21	19
3	40	$0,2 \cdot 40 = 8$	29	11
4	35	$0,2 \cdot 35 = 7$	36	4

Отже, в даному методі сума нарахованої амортизації залежить від обсягу виконаної роботи. Сума зносу накопичується також залежно від обсягу послуг. Пропорційно обсягу виконаних робіт зменшується й залишкова вартість. Цей метод нарахування амортизації можна застосовувати в тому випадку, якщо обсяги виконаних робіт (продукції, що виготовляється, послуг, що надаються) можуть бути визначені досить точно.

Наступну групу методів нарахування амортизації утворюють прискорені методи, які дозволяють швидшими темпами відшкодовувати знос основних фондів. Ці методи амортизації передбачають одержати основну масу нарахованих амортизаційних відрахувань в перші роки експлуатації об'єкта основних фондів, що врешті-решт дозволить швидко накопичити ресурси для оновлення засобів праці. Тому їх ще називають регресивними. До даних методів належать: метод зменшення залишкової вартості; метод подвійного зменшеного залишку та кумулятивний метод.

Метод зменшення залишкової вартості

За цим методом річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації.

$$A = B_z \cdot H_a / 100, \quad (2.12)$$

$$H_a = \left(1 - \sqrt[T_{кв.}]{\frac{B_l}{B_n}} \right) \cdot 100 \%, \quad (2.13)$$

де B_z , B_n , B_l – відповідно, залишкова, первісна та ліквідаційна вартість об'єкта основних фондів;

$T_{кв.}$ – строк корисного використання об'єкта основних фондів, роки;

H_a – річна норма амортизації, %.

Згідно з даними прикладу, норма амортизації дорівнюватиме:

$$H_a = \left(1 - \sqrt[4]{\frac{4000}{40000}} \right) \cdot 100 \% = 43,77 \%$$

У таблиці 2.5 наведена послідовність обчислення річної суми амортизаційних відрахувань, накопиченої амортизації та балансової вартості об'єкта основних фондів.

Таблиця 2.5 – Розрахунок амортизаційних відрахувань за методом зменшення залишкової вартості

Рік	Норма амортизації, %	Методика розрахунку річної суми амортизаційних відрахувань, тис. грн.	Сума річної амортизації, тис. грн.	Величина накопиченої амортизації, тис. грн.	Балансова вартість об'єкта основних фондів, тис. грн.
0	-	-	-	-	40
1	43,77	$40 \cdot 43,77 : 100$	17,5	17,5	22,5
2	43,77	$22,5 \cdot 43,77 : 100$	9,9	27,4	12,6
3	43,77	$12,6 \cdot 43,77 : 100$	5,5	32,9	7,1
4	43,77	$7,1 \cdot 43,77 : 100$	3,1	36,0	4,0

Аналіз даних табл. 2.5 свідчить, що наведений метод дозволяє швидше відшкодувати вартість об'єкта основних фондів.

Оскільки при застосуванні цього методу сума амортизації нараховується нерівномірно, також нерівномірно накопичується сума зносу і зменшується залишкова вартість. В останньому році експлуатації об'єкта залишкова вартість наближається до ліквідаційної вартості.

Метод подвійного зменшеного залишку

Цей метод є найпростішим із прискорених методів. При застосуванні даного методу нарахування амортизації річна сума амортизації

визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітнього року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації і річної норми амортизації, яка обчислюється виходячи з терміну корисного використання об'єкта і подвоюється.

$$A = 2 H_a \cdot B_z / 100, \quad (2.14)$$

$$H_a = \frac{100 \%}{T_{к.в.}}, \quad (2.15)$$

де H_a – річна норма амортизації, %;

B_z – залишкова вартість об'єкта основних фондів;

$T_{к.в.}$ – строк корисного використання об'єкта основних фондів, роки.

Згідно з даними прикладу, річна норма амортизаційних відрахувань становить:

$$H_a = \frac{100 \%}{4} = 25 \%.$$

У таблиці 2.6 подані розрахунки річної суми амортизаційних відрахувань наведеним вище методом.

Таблиця 2.6 – Розрахунок амортизаційних відрахувань за методом подвійного зменшеного залишку

Рік	Норма амортизації, %	Методика розрахунку річної суми амортизаційних відрахувань, тис. грн.	Сума річної амортизації, тис. грн.	Величина накопиченої амортизації, тис. грн.	Балансова вартість об'єкта основних фондів, тис. грн.
0	-	-	-	-	40
1	25	$2 \cdot 25 \cdot 40 : 100$	20	20	20
2	25	$2 \cdot 25 \cdot 20 : 100$	10	30	10
3	25	$2 \cdot 25 \cdot 10 : 100$	5	35	5
4	-	-	1	36	4

При цьому методі річна норма амортизації являє собою фіксовану (у відсотках) величину і застосовується до залишкової вартості об'єктів основних засобів. При цьому в перший рік експлуатації об'єкта основних засобів нараховується найбільша сума амортизації, потім вона зменшується щороку.

Очікувана ліквідаційна вартість не враховується при розрахунку річної норми амортизації. Тому в останній рік експлуатації об'єкта річну суму амортизації слід розрахувати не за формулою, а як різницю між залишковою вартістю об'єкта на початок року і його ліквідаційною вартістю.

Кумулятивний метод

За цим методом сума амортизації, що її щорічно нараховують, також зменшується, але зменшення відбувається рівномірно. Розрахунок суми амортизаційних відрахувань відбувається за формулою:

$$A = K \cdot (B_n - B_l), \quad (2.16)$$

де A – щорічна сума амортизаційних відрахувань;

B_n, B_l – відповідно, первісна та ліквідаційна вартість об'єкта основних фондів;

K – кумулятивний коефіцієнт.

$$K = \frac{T}{\sum T_i}, \quad (2.17)$$

де T – кількість років, що залишилась до кінця строку служби об'єкта основних фондів (у нашому прикладі $T = 4$);

$\sum T_i$ – сума років служби об'єкта основних фондів.

У нашому прикладі сума років служби об'єкта основних фондів становитиме

$$\sum T_i = 4 + 3 + 2 + 1 = 10.$$

В розрахунках кумулятивного коефіцієнта (формула 2.17) слід дотримуватись такого правила: кількість років, що залишається до кінця служби об'єкта основних фондів (T) визначається умовно з початку періоду. Тому для першого року строк служби об'єкта становитиме 4 роки, для другого року – 3; для третього – 2; для четвертого – 1. Суми років строку служби об'єкта ($\sum T_i$) у розрахунках кумулятивного коефіцієнта для всіх років однакова і становить 10. Звідки кумулятивні коефіцієнти для кожного року відповідно становлять: для першого року – 4/10; для другого – 3/10; для третього – 2/10; для першого – 1/10.

Різниця між первісною і ліквідаційною вартістю за умовою прикладу становить 36 тис. грн. (40 – 4).

У таблиці 2.7 наведена методика проведення обчислення амортизаційних відрахувань за кумулятивним методом.

Таблиця 2.7 – Розрахунок амортизаційних відрахувань за кумулятивним методом

Рік	Методика розрахунку амортизаційних відрахувань, тис. грн.	Сума річної амортизації, тис. грн.	Величина накопиченої амортизації, тис. грн.	Балансова вартість об'єкта основних фондів, тис. грн.
0	-	-	-	40
1	4 : 10 · 36	14,4	14,4	25,6
2	3 : 10 · 36	10,8	25,2	14,8
3	2 : 10 · 36	7,2	34,4	5,6
4	1 : 10 · 36	3,6	36,0	4,0

За бухгалтерським обліком, на відміну від податкового обліку, при визначенні амортизаційних відрахувань приймається до уваги строк корисного використання (експлуатації) об'єкта основних фондів. Строк корисного використання основних фондів може переглядатись за умови зміни очікування економічних вигод від їх експлуатації. В такому випадку амортизація основних фондів нараховується, виходячи із нового строку корисного використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем його зміни.

При виборі строку корисного використання об'єкта основних фондів приймаються до уваги умови його експлуатації, потужність, продуктивність, фізичне і моральне зношування, правові або подібні обмеження та інші чинники.

Нарахування амортизації припиняється, починаючи з місяця, наступного за місяцем вибуття основних фондів з експлуатації.

За податковим обліком, відповідно до чинного в Україні податкового законодавства, сума амортизації визначається множенням балансової вартості груп основних фондів на початок звітного періоду на відповідну норму амортизації:

$$A = \frac{Bn_i \cdot H_a}{100}, \quad (2.18)$$

$$Bn_i = Bn_{(i-1)} + \Pi_{(i-1)} - B_{(i-1)} - A_{(i-1)}, \quad (2.19)$$

де A – нарахована сума амортизації на початок звітного періоду;

$Bn_{(i-1)}$, Bn_i – балансова вартість групи основних фондів відповідно на початок періоду, що передував звітному, і на початок звітного періоду;

H_a – норма амортизації, %;

$\Pi_{(i-1)}$ – сума витрат на придбання основних фондів, їх капітальний ремонт, реконструкцію, модернізацію та інші поліпшення у періоді, що передував звітному;

$B_{(i-1)}$ – сума виведених з експлуатації основних фондів протягом періоду, що передував звітному;

$A_{(i-1)}$ – сума амортизаційних відрахувань, нарахованих у періоді, що передував звітному, грн.

Норми амортизаційних відрахувань, що діють в Україні з 1 січня 2004 року, за групами основних фондів становлять:

група 1 – 8% річна, 2% квартальна норми;

група 2 – 40% річна, 10% квартальна норми;

група 3 – 24% річна, 6% квартальна норми;

група 4 – 60% річна, 15% квартальна норми.

Відповідно до чинного податкового законодавства у кожному з чотирьох груп віднесені такі види основних фондів:

група 1 – будівлі, споруди, їх структурні компоненти, передавальні пристрої, в тому числі житлові будинки та їх частини (квартири і місця загального користування), вартість капітального поліпшення земель;

група 2 – автомобільний транспорт і запасні частини до нього, меблі, побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади та інструменти, інше конторське обладнання, пристрої і прилади до них;

група 3 – сільськогосподарські машини та знаряддя, робоча худоба та інші основні фонди, що не ввійшли до груп 1, 2 і 4;

група 4 – електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, їх програмне забезпечення, пов'язані з ними засоби зчитування і друку інформації, інші інформаційні системи, телефони (у тому числі стільникові), мікрофони і рації. Ця група формується починаючи з 1 січня 2003 року, але перегрупування об'єктів, раніше віднесених до групи 2, не проводиться.

У податковому обліку не підлягають амортизації витрати підприємства на: безоплатно отримані основні фонди, оскільки підприємство не зазнає витрат на їх придбання; невиробничі основні фонди, оскільки їх використання не спрямоване на одержання прибутку; придбання і відгодівлю продуктивних тварин; вирощування багаторічних плодоносних насаджень; придбання основних фондів з метою їх подальшого продажу іншим особам або їх використання як комплектуючих (складових частин); утримання основних фондів, що знаходяться на консервації; витрати на придбання землі, оскільки вона не має терміну корисного використання (проте, якщо при купівлі будівлі окремим рядком не виділена її вартість та вартість землі, то формується і амортизується один об'єкт за сукупною вартістю будівлі та землі).

Водночас амортизації підлягають витрати на капітальне поліпшення земель, не пов'язане з будівництвом (іригація, осушення, збагачення та інші подібні капітальні способи поліпшення землі) як окремий об'єкт основних фондів.

Амортизація нараховується щоквартально із використанням балансової (залишкової) вартості групи основних фондів або окремого об'єкта групи 1 на початок розрахункового кварталу.

2.4 Показники стану та руху (динаміки) основних фондів

В процесі функціонування основні фонди поступово зношуються. Для отримання об'єктивної оцінки стану основних фондів треба враховувати їх фізичний та моральний знос.

Фізичний знос (*physical wear*) – це поступова втрата основними фондами своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей внаслідок їх використання у виробництві (перша форма), а також під час бездіяльності

під впливом сил природи (корозія металу, вивітрювання та ін.) і надзвичайних обставин (друга форма).

Чим інтенсивніше використовуються основні фонди, тим швидше вони фізично зношуються.

На розміри фізичного зносу основних фондів впливають такі чинники:

➤ якість виготовлених об'єктів основних фондів та їх комплектуючих;

➤ особливості експлуатації основних фондів (ступінь завантаження; якість та регулярність проведення технічного огляду, ремонтів; захищеність від сил природи та зовнішніх факторів – температури, вологості, атмосферних опадів тощо);

➤ рівень кваліфікації працівників-експлуатаційників і ремонтників, їх ставлення до своїх обов'язків тощо.

Ступінь фізичного зносу основних фондів визначається:

- на підставі тривалості експлуатації:

$$K_{\text{ф.зн.}} = \frac{T_{\text{ф}}}{T_{\text{н}}} \cdot 100\% , \quad (2.20)$$

де $K_{\text{ф.зн.}}$ – коефіцієнт фізичного зносу;

$T_{\text{ф}}$ – фактичний строк служби основних фондів;

$T_{\text{н}}$ – нормативний (паспортний, очікуваний строк корисного використання) служби основних фондів;

- на підставі співвідношення величини зносу основних фондів у вартісному вимірі та їх первісної (або переоціненої) вартості:

$$K_{\text{ф.зн.}} = \frac{Z_{\text{н}}}{B_{\text{н}}} \cdot 100\% , \quad (2.21)$$

де $Z_{\text{н}}$ – сума зносу об'єкта основних фондів (сума амортизаційних відрахувань від початку експлуатації основних фондів);

$B_{\text{н}}$ – первісна вартість основних фондів.

Показником зношуваності основних фондів є також коефіцієнт придатності, який визначається за формулою:

$$K_{\text{пр}} = \frac{B_{\text{з}}}{B_{\text{н}}} \cdot 100 = \frac{B_{\text{н}} - Z_{\text{н}}}{B_{\text{н}}} \cdot 100 = \frac{B_{\text{н}}}{B_{\text{н}}} \cdot 100 - \frac{Z_{\text{н}}}{B_{\text{н}}} \cdot 100 = 100 - K_{\text{ф.зн.}} \quad (2.22)$$

Коефіцієнти зносу і придатності – моментні показники, тобто вони визначаються на певний момент, наприклад, на початок і на кінець періоду.

В табл. 2.8 наведені розрахунки фізичного зносу основних фондів. Розрахунки наведені безпосередньо у таблиці на підставі формул (2.21) та (2.22).

Таблиця 2.8 – Показники фізичного зносу основних фондів

Показники	На початок періоду	На кінець періоду	Відхилення (+,-) (гр.2 – гр.1)
А	1	2	3
Звітні дані			
1. Первісна вартість основних фондів, тис. грн.	8210	8337	+ 127
2. Знос основних фондів, тис. грн.	3334	3741	+ 407
Розрахункові показники			
3. Залишкова вартість, тис. грн. (р.1 –р.2)	4876	4596	- 280
4. Коефіцієнт зносу, % (р.2 : р.1·100)	40,6	44,9	+ 4,3
5. Коефіцієнт придатності, % (р.3 : р.1·100)	59,4	55,1	- 4,3

Як уже зазначалось, основні фонди зазнають не лише фізичного зносу, а й морального.

Моральний знос (*obsolescence*) – це передчасне знецінення основних фондів під впливом науково-технічного прогресу ще задовго до їх повного фізичного зносу.

Розрізняють дві форми морального зносу. Перша форма проявляється в знеціненні вже існуючих серійно виготовлених об'єктів основних фондів в результаті зниження витрат на їх виробництво в сучасних умовах під впливом науково-технічного прогресу.

Ступінь морального зносу першої форми оцінюється за коефіцієнтом морального зносу першої форми ($K_{м.з.I}$):

$$K_{м.з.I} = \frac{B_n - B_e}{B_n} \cdot 100\% , \quad (2.23)$$

де $K_{м.з.I}$ – коефіцієнт морального зносу першої форми;

B_n, B_e – відповідно, первісна і відновна вартість об'єкта основних фондів.

Друга форма морального зносу проявляється у частковій втраті основними фондами своєї вартості внаслідок появи більш продуктивних і досконалих засобів праці.

Коефіцієнт морального зносу основних фондів другої форми обчислюється за формулою:

$$K_{м.з.II} = \frac{q_1 - q_0}{q_0} \cdot 100\% , \quad (2.24)$$

де $K_{м.з.II}$ – коефіцієнт морального зносу другої форми;

q_1, q_0 – продуктивність, відповідно, нового і застарілого об'єкта основних фондів.

Усунути фізичний і частково моральний знос основних фондів можна за допомогою модернізації і ремонту, насамперед, капітального.

Для характеристики зміни обсягу і руху основних фондів, планування їх відтворення, складаються баланси основних фондів за повною і залишковою вартістю, які відображають їх динаміку за рік.

Баланс основних фондів за повною вартістю має такий вигляд:

$$B_{\text{поч}} + \Pi = B + B_{\text{кін}}, \quad (2.25)$$

де $B_{\text{поч}}$, $B_{\text{кін}}$ – вартість основних фондів відповідно на початок і кінець періоду;

Π – вартість придбаних і введених основних фондів;

B – вартість виведених з експлуатації основних фондів.

Баланс основних фондів за залишковою вартістю можна виразити рівнянням:

$$B'_{\text{поч}} + \Pi' = B' + A + B'_{\text{кін}}, \quad (2.26)$$

тобто в рівняння нарівні з показниками вартості основних фондів, вартістю придбаних основних фондів і вартістю виведених основних фондів, які оцінені за залишковою вартістю, включається сума амортизаційних нарахувань.

Якщо придбані основні фонди нові, то в баланс вони включаються за первісною вартістю.

Показниками динаміки (руху) основних фондів є коефіцієнт оновлення і коефіцієнт вибуття, які розраховуються на основі балансу основних фондів.

Коефіцієнт поновлення основних фондів визначається за формулою

$$K_{\text{он}} = \frac{\Pi}{B_{\text{кін}}} \cdot 100. \quad (2.27)$$

Коефіцієнт вибуття основних фондів визначається за формулою

$$K_{\text{в}} = \frac{B}{B_{\text{поч}}} \cdot 100, \quad (2.28)$$

де $K_{\text{он}}$, $K_{\text{в}}$ – відповідно коефіцієнти поновлення і вибуття;

$B_{\text{кін}}$, $B_{\text{поч}}$ – вартість основних фондів відповідно на кінець і на початок періоду;

Π , B – вартість відповідно введених і виведених з експлуатації основних фондів.

До показників, що характеризують рух основних фондів, крім вищезазначених, відносяться:

- коефіцієнт ліквідаційності основних фондів:

$$K_{\text{л}} = \frac{B_{\text{л}}}{B_{\text{н}}} \cdot 100, \quad (2.29)$$

де $K_{\text{л}}$ – коефіцієнт ліквідаційності основних фондів;

$B_{\text{л}}$, $B_{\text{н}}$ – відповідно ліквідаційна і первісна вартість основних фондів;

- темп приросту основних фондів:

$$T_{np} = \frac{П - В}{B_{поч}} \cdot 100, \quad (2.30)$$

де T_{np} – темп приросту основних фондів;

$П, В$ – вартість відповідно введених і виведених з експлуатації основних фондів;

$B_{поч}$ – первісна вартість основних фондів на початок року;

- коефіцієнт компенсації вибуття основних фондів:

$$K_{к.в.} = \frac{В}{П} \cdot 100; \quad (2.31)$$

- інтенсивність заміни основних фондів:

$$I_{з.} = \frac{B_{л.}}{П} \cdot 100. \quad (2.32)$$

В табл. 2.9 наведені розрахунки показників руху основних фондів на підставі зазначених вище формул (2.27 – 2.32). Всі розрахунки для зручності і наочності проведені безпосередньо в таблиці.

Таблиця 2.9 – Визначення показників руху основних фондів

Показники	Величина
Звітні дані	
1. Вартість основних фондів на початок періоду ($B_{поч}$), тис. грн.	8210
2. Вартість введених в експлуатацію основних фондів ($П$), тис. грн.	250
3. Вартість виведених з експлуатації основних фондів ($В$), тис. грн.	123
4. Вартість основних фондів на кінець періоду ($B_{кін}$), тис. грн.	8337
5. Ліквідаційна вартість основних фондів ($B_{л.}$), тис. грн.	220
Коефіцієнти (розрахункові показники)	
6. Оновлення основних фондів ($p.2 : p.4 \cdot 100$), %	3,0
7. Вибуття основних фондів ($p.3 : p.1 \cdot 100$), %	1,5
8. Приросту основних фондів [$(p.2 - p.3) : p.1 \cdot 100$], %	1,5
9. Компенсації вибуття основних фондів ($p.3 : p.2 \cdot 100$), %	49,2
10. Ліквідаційності основних фондів ($p.5 : p.1 \cdot 100$), %	2,7
11. Інтенсивності заміни основних фондів ($p.5 : p.2 \cdot 100$), %	88,0

2.5 Показники використання основних фондів

Вартість основних фондів – моментний показник, тому що значення її в результаті руху засобів праці можна оцінити лише на певну дату, наприклад, на початок і кінець звітного періоду. Для розрахунку ряду техніко-економічних показників, зокрема, фондівдачі, необхідно моментні значення вартості основних фондів перетворити в інтервальні (середні).

Методика визначення середньої вартості основних фондів обумовлюється наявною інформацією.

Якщо є значення вартості основних фондів на початок декількох періодів (місяців, кварталів), то середня величина визначається за формулою:

$$\bar{B} = \frac{B_1 + B_2 + B_3 + \dots + B_n}{n - 1}, \quad (2.33)$$

де \bar{B} – середнє значення вартості основних фондів;

B_i – первісна вартість основних фондів на початок певного періоду (місяць, квартал);

n – кількість періодів.

За умови, що відоме значення вартості основних фондів на початок і кінець періоду, середній обсяг визначається за формулою:

$$\bar{B} = \frac{B_{\text{поч}} + B_{\text{кін}}}{2}, \quad (2.34)$$

де $B_{\text{поч}}$, $B_{\text{кін}}$ – первісна вартість основних фондів відповідно на початок і на кінець періоду.

При наявності інформації про термін придбання і вибуття основних фондів, середнє значення їх вартості визначається за формулою:

$$\bar{B} = B_{\text{поч}} + \frac{П \cdot r_1}{12} - \frac{B \cdot r_2}{12}, \quad (2.35)$$

де $B_{\text{поч}}$ – вартість основних фондів на початок періоду;

$П$, B – вартість відповідно введених та виведених основних фондів протягом періоду;

r_1 , r_2 – кількість повних місяців відповідно з моменту введення і вибуття основних фондів до кінця періоду.

Приклад 4

Вартість основних фондів підприємства на початок року ($B_{\text{поч}}$) становить 5 млн. грн. Введено основних фондів ($П$) з 1.07 – 1,2 млн. грн., вибуло основних фондів (B): з 1.04 – 0,8 млн. грн., з 1.10 – 0,4 млн. грн. Визначити середньорічну вартість основних фондів підприємства.

Розв'язання

Середньорічна вартість основних фондів згідно з формулою (2.35) буде дорівнювати:

$$\bar{B} = 5 + \frac{1,2 \cdot 6}{12} - \left(\frac{0,8 \cdot 9}{12} + \frac{0,4 \cdot 3}{12} \right) = 4,9 \text{ млн. грн.}$$

За відсутності дати введення і вибуття основних фондів середнє значення можна визначити за формулою (2.34).

Для цього попередньо необхідно розрахувати вартість основних фондів на кінець періоду.

Згідно з балансом за первісною вартістю основних фондів їх вартість на кінець періоду відповідно до формули (2.25) становить:

$$B_{кин} = B_{поч} + П - B = 5 + 1,2 - (0,8 + 0,4) = 5,0 \text{ млн. грн.}$$

Отже, середнє значення вартості основних фондів за формулою (2.34) буде дорівнювати:

$$\bar{B} = \frac{5+5}{2} = 5 \text{ млн. грн.}$$

Для оцінки ефективності використання основних фондів застосовується система показників – загальні і часткові.

Найбільш узагальнюючим показником використання основних фондів є **фондовіддача**, яка визначається за формулою:

$$\Phi B = \frac{Q}{\bar{B}}, \quad (2.36)$$

де ΦB – фондовіддача;

Q – обсяг виготовленої продукції;

\bar{B} – середньорічна первісна вартість основних виробничих фондів.

У чисельнику формули (2.36) зазвичай використовується обсяг виготовленої продукції підприємства у вартісному вираженні.

У монопродуктових галузях, тобто в галузях, де виготовляється один вид продукції, а також у галузях, де виготовляється різнойменна, але близька за споживчою вартістю продукція, в чисельнику формули (2.36) можна використати обсяг продукції відповідно у натуральному та умовно-натуральному вимірах.

Таким чином, фондовіддача характеризує обсяг виробленої продукції у натуральному, умовно-натуральному та вартісному вимірах на одиницю вартості основних виробничих фондів.

У випадку використання в чисельнику формули (2.36) прибутку по суті розраховується рентабельність основних виробничих фондів.

Величина, протилежна фондовіддачі, має назву **фондоємність** і розраховується за формулою:

$$\Phi C = \frac{\bar{B}}{Q}. \quad (2.37)$$

Фондоємність показує, яка частина середньорічної вартості основних фондів припадає на 1 грн. випущеної підприємством продукції.

Важливим показником, який певною мірою характеризує забезпеченість підприємства засобами праці, є **фондоозброєність**.

Фондоозброєність визначається як відношення вартості основних виробничих фондів до чисельності промислово-виробничого персоналу (працівників основної діяльності):

$$\Phi O = \frac{\bar{B}}{\bar{C}_{ПВП}}, \quad (2.38)$$

де ΦO – фондоозброєність;

\bar{B} – середньорічна первісна вартість основних виробничих фондів.

$\bar{C}_{ПВП}$ – середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу (або робітників).

Нарівні з фондоозброєністю в економічних дослідженнях використовується **технічна озброєність** як відношення вартості активної частини основних виробничих фондів до чисельності промислово-виробничого персоналу (або робітників).

Таким чином, фондоозброєність (технічна озброєність) показує, яка частина вартості основних виробничих фондів (активної частини) припадає на одного працівника основної діяльності або робітника.

Між продуктивністю праці (ПП), фондовіддачею (ФВ) і фондоозброєністю (ФО) є певний взаємозв'язок. Дійсно:

$$ПП = \frac{Q}{\bar{C}_{ПВП}}, \quad ФВ = \frac{Q}{\bar{B}}, \quad ФО = \frac{\bar{B}}{\bar{C}_{ПВП}},$$

Звідси:

$$\frac{Q}{\bar{C}_{ПВП}} = \frac{Q}{\bar{B}} \cdot \frac{\bar{B}}{\bar{C}_{ПВП}}, \quad ПП = ФВ \cdot ФО, \quad (2.39)$$

тобто продуктивність праці дорівнює добутку фондовіддачі на фондоозброєність.

В табл. 2.10 наведена методика розрахунків показників використання основних виробничих фондів та озброєності персоналу на підставі початкових даних та формул (2.36 – 2.39).

Таблиця 2.10 – Показники використання основних фондів та озброєності праці

Показники	Попередній рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення (+,-) (гр.2 – гр.1)	У процентах до попереднього року (гр.2 : гр.1·100),%
А	1	2	3	4
Звітні дані				
1. Обсяг продукції, тис. грн.	57140	65500	+ 8360	114,6
2. Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	7698	8102	+ 404	105,2
У тому числі:				
2.1. Активної частини	5230	5483	+253	104,8
3. Середньооблікова чисельність працівників основної діяльності, осіб	700	670	- 30	95,7
Розрахункові показники				
4. Фондовіддача, грн.:				
4.1. Основних виробничих фондів (р.1 : р.2)	7,423	8,084	-0,661	108,9
4.2. Активної частини (р.1 : р.2.1)	10,930	11,950	+1,020	109,3

Продовження таблиці 2.10

А	1	2	3	4
5. Фондоємність, грн.				
5.1. Основних виробничих фондів (р.2 : р.1)	0,135	0,124	-0,011	91,9
5.2. Активної частини (р.2.1 : р.1)	0,090	0,080	-0,01	88,9
6. Фондоозброєність, грн. (р.2 : р.3)	10997	12093	+1096	110,9
7. Технічна озброєність, грн. (р. 2.1 : р.3)	7471	8184	+713	109,5
8. Виробіток на одного працівника, грн. (продуктивність праці) (р.1 : р.3 · 1000)	81629	97761	+16132	119,8

Дані таблиці 2.10 дозволяють не тільки оцінити рівень показників, а й проаналізувати динаміку їх змін.

Для визначення відносної економії (перевитрат) обсягу основних виробничих фондів можна скористатись залежністю:

$$\Delta \bar{B}_e = \bar{B}_1 - \left(\frac{\bar{B}_0 \cdot T_{p(Q)}}{100} \right), \quad (2.40)$$

де $\Delta \bar{B}_e$ – відносна економія (-) або перевитрати (+) основних виробничих фондів;

\bar{B}_1 , \bar{B}_0 – середньорічна первісна вартість основних виробничих фондів відповідно у звітному і попередньому періодах;

$T_{p(Q)}$ – темп росту обсягу продукції.

Згідно з даними таблиці 2.10:

$$\Delta \bar{B}_e = 8102 - \left(\frac{7698 \cdot 114,6}{100} \right) = -720 \text{ тис. грн.}$$

Економія основних виробничих фондів досягнута за рахунок інтенсифікації їх використання, про що свідчить випередження темпу зростання обсягу продукції (114,6 %) у порівнянні з темпом зростання середньорічної вартості основних виробничих фондів (105,2 %).

Крім фондівіддачі, для оцінювання ступеня використання основних виробничих фондів застосовуються інші показники, зокрема, показник використання виробничих площ, який показує, скільки продукції у натуральному (вартісному) вимірі можна одержати з 1 м² площі. Цей показник визначають як співвідношення виготовленої продукції до виробничої площі. До складу виробничої площі включається площа, на якій розміщене технологічне устаткування і площі, відведені під проходи і проміжні склади. Не відноситься до виробничих площ приміщення заводууправління, загальновиробничих складів та інших невиробничих підрозділів підприємства.

Значне місце серед об'єктів основних виробничих фондів належить обладнанню як найактивнішої частини, за допомогою якої працівник, діючи на предмет праці, створює суспільно необхідні продукти.

Розрізняють наявне, встановлене і невстановлене обладнання.

Наявне – це устаткування, яке обліковується на балансі основної діяльності підприємства і внесене до інвентарної книги.

Встановлене – це обладнання, що закріплене на фундаменті. У складі встановленого обладнання розрізняють фактично працююче; простійне – що не працює з різних причин, включаючи позапланові ремонти і очікування ремонтів; резервне.

Невстановлене – це обладнання, яке не змонтоване на фундаменті (робочому місці).

Для характеристики участі обладнання у виробничому процесі розраховують такі показники:

- коефіцієнт використання наявного обладнання:

$$K_n = \frac{\text{Кількість діючого обладнання}}{\text{Кількість наявного обладнання}} ; \quad (2.41)$$

- коефіцієнт використання встановленого обладнання:

$$K_{вст} = \frac{\text{Кількість діючого обладнання}}{\text{Кількість встановленого обладнання}} . \quad (2.42)$$

Підвищення ефективності використання обладнання досягається екстенсивним шляхом (за використаним часом) та інтенсивним шляхом (за потужністю).

Для визначення показників екстенсивного використання обладнання складається баланс робочого часу. Розрізняють такі фонди робочого часу обладнання:

- **календарний фонд** (*calendar fund*) (T_k) – максимально можливий час роботи обладнання, який розраховується як добуток кількості одиниць встановленого обладнання, кількості календарних днів у звітному періоді та кількості годин у добі (24 год.).

Наприклад, для 70 одиниць встановленого обладнання річний календарний фонд дорівнюватиме:

$$T_k = 70 \cdot 365 \cdot 24 = 613200 \text{ машино-годин};$$

- **режимний фонд** (*regime fund*) (T_p) – розраховується як добуток кількості встановленого обладнання, кількості робочих днів у звітному періоді, кількості змін і тривалості робочої зміни.

Наприклад, якщо у вересні підприємство працює 22 робочих дні, в дві зміни з тривалістю кожної зміни 8,0 годин, то режимний фонд часу для 70 одиниць встановленого обладнання становитиме:

$$T_p = 70 \cdot 22 \cdot 2 \cdot 8,0 = 24640 \text{ машино-годин};$$

- **плановий фонд** (*planned fund*) ($T_{пл}$) – визначається як різниця між режимним фондом часу і кількістю машино-годин, передбачених планових зупинок (ремонт, модернізація);

- **фактичний фонд** (*actual fund*) (T_{ϕ}) – визначається як різниця між плановим фондом часу і часом внутрішньозмінних, цілозмінних і цілодобових зупинок.

Для оцінювання використання робочого часу обладнання застосовуються коефіцієнти:

- календарного фонду часу:

$$K_{к.ф.} = T_{\phi} / T_{к}; \quad (2.43)$$

- режимного фонду часу:

$$K_{р.ф.} = T_{\phi} / T_{р}; \quad (2.44)$$

- планового фонду часу:

$$K_{пл.ф.} = T_{\phi} / T_{пл}. \quad (2.45)$$

Крім наведених вище коефіцієнтів, доцільно визначити питому вагу простоїв у календарному фонді:

$$d_{пр} = (PP / T_{к}) \cdot 100, \quad (2.46)$$

де $d_{пр}$ – питома вага простоїв у календарному фонді;

PP – кількість машино-годин простоїв;

$T_{к}$ – календарний фонд роботи обладнання.

Частковими показниками використання основних фондів є:

- коефіцієнт змінності обладнання ($K_{зм}$);

- коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання ($K_{екст}$);

- коефіцієнт інтенсивного завантаження обладнання ($K_{інт}$);

- коефіцієнт інтегрального використання обладнання ($K_{інтегр}$).

Коефіцієнт змінності, який показує, скільки змін у середньому працювала кожна одиниця обладнання, обчислюється за формулою:

$$K_{зм} = \frac{N_{мз}}{N_{мд}} \quad (2.47)$$

$$\text{або } K_{зм} = \frac{T_{\phi}}{T_{\phi(1)}}, \quad (2.48)$$

де $K_{зм}$ – коефіцієнт змінності;

$N_{мз}$ – кількість відпрацьованих машино-змін;

$N_{мд}$ – кількість відпрацьованих машино-днів;

T_{ϕ} – фактичний фонд робочого часу обладнання, год.;

$T_{\phi(1)}$ – фактичний фонд робочого часу обладнання при однозмінній роботі, год.

Приклад 5

У цеху 20 верстатів працюють в одну зміну; 30 – у дві; 25 – у три. Обчислити коефіцієнт змінності обладнання.

Розв'язання

За формулою (2.47) коефіцієнт змінності обладнання складає:

$$K_{зм} = \frac{15 \cdot 1 + 30 \cdot 2 + 25 \cdot 3}{15 \cdot 1 + 30 \cdot 1 + 25 \cdot 1} = \frac{150}{70} = 2,143 \text{ змін.}$$

Коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання обчислюється за формулами:

- за групою обладнання цеху

$$K_{екст} = \frac{T_{\phi}}{T_p}, \quad (2.49)$$

де $K_{екст}$ – коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання;

T_{ϕ} – фактичний фонд часу роботи обладнання;

T_p – режимний фонд часу роботи обладнання;

- на робочому місці

$$K_{екст} = \frac{\sum_{i=1}^m t_{ум.i} \cdot q_i}{T_{\phi}}, \quad (2.50)$$

де $t_{ум.i}$ – норма часу на одну деталь i -го виду, нормо-год.;

q_i – обсяг випуску деталей i -го виду, шт.;

T_{ϕ} – фактичний фонд часу роботи обладнання.

Коефіцієнт інтенсивного завантаження обладнання обчислюється за формулами:

- за групою обладнання цеху

$$K_{инт} = \frac{t_{факт}}{t_{норм}}, \quad (2.51)$$

де $K_{инт}$ – коефіцієнт інтенсивного завантаження обладнання;

$t_{факт}$, $t_{норм}$ – відповідно фактично витрачений час і технічно обґрунтована норма часу на виготовлення одиниці продукції;

- на робочому місці

$$K_{инт} = \frac{\sum_{i=1}^m t_{маш.i} \cdot q_i}{\sum_{i=1}^m t_{ум.i} \cdot q_i}, \quad (2.52)$$

де $t_{маш.i}$ – машинний час оброблення одиниці продукції i -го виду.

Інтегральний коефіцієнт використання обладнання:

$$K_{интегр} = K_{екст} \cdot K_{инт}. \quad (2.53)$$

2.6. Виробнича потужність підприємства

За основною частиною обладнання на підприємстві розраховується виробнича потужність.

Під **виробничою потужністю** (*production capacity*) розуміють максимально можливий випуск продукції певної номенклатури, асортименту, якості за умови високого рівня використання техніки, технології, робочої сили, прогресивних форм організації виробництва і

праці. Період часу, на який розраховується виробнича потужність підприємства, залежить від особливостей галузі. Так, наприклад, у цукровій промисловості визначається добова потужність, а у хлібопекарній – річна.

Ступінь використання виробничої потужності характеризується такими коефіцієнтами:

- загальний коефіцієнт

$$K_3 = \frac{Q}{\bar{N}_p}, \quad (2.54)$$

де K_3 – загальний коефіцієнт;

Q – річний обсяг виготовленої продукції;

\bar{N}_p – середньорічна виробнича потужність.

- коефіцієнт інтенсивного завантаження

$$K_{iz} = \frac{\bar{Q}_d}{\bar{N}_d}, \quad (2.55)$$

де K_{iz} – коефіцієнт інтенсивного завантаження;

\bar{Q}_d – середньодобовий випуск продукції;

\bar{N}_d – середньодобова виробнича потужність.

Середньорічна виробнича потужність обчислюється за формулою:

$$\bar{N}_p = N_{noc} + \frac{N_{вв} \cdot r_1}{12} - \frac{N_в \cdot r_2}{12}, \quad (2.56)$$

де \bar{N}_p – середньорічна виробнича потужність;

N_{noc} – виробнича потужність на початок року;

$N_{вв}$, $N_в$ – виробнича потужність відповідно введена та виведена протягом року;

r_1 , r_2 – кількість повних місяців до кінця року відповідно з моменту введення і вибуття виробничих потужностей.

В цілому середньорічна виробнича потужність розраховується аналогічно середньорічній вартості основних фондів за формулами (2.33, 2.34, 2.35).

Фактори зміни величини виробничої потужності можна виявити на основі балансу виробничої потужності, який складається у натуральному і вартісному вимірах у порівняних цінах по видах виготовленої продукції і в цілому по підприємству:

$$N_{кін} = N_{noc} + N_б + N_p + N_{отз} + N_{ас} - N_в, \quad (2.57)$$

де $N_{кін}$, N_{noc} – виробнича потужність відповідно на кінець і на початок періоду;

$N_б$, N_p , $N_{отз}$ – зміна виробничої потужності відповідно за рахунок будівництва нових і розширення діючих підприємств, реконструкції підприємств, впровадження організаційно-технічних заходів;

N_{ac} – зміна потужності за рахунок зміни асортименту продукції з різним рівнем трудомісткості;

N_e – величина виведеної виробничої потужності.

В процесі господарювання слід постійно порівнювати плановий і фактичний коефіцієнти використання виробничої потужності, виявляти резерви підвищення рівня використання виробничої потужності, розробляти заходи щодо їх впровадження у виробництво.

2.7 Нематеріальні ресурси та активи підприємства

Успішне функціонування сучасного підприємства потребує використання у своїй господарській діяльності не тільки матеріальних, трудових і фінансово-кредитних ресурсів, а й нематеріальних ресурсів.

Нематеріальні ресурси (*immaterial resources*) – частина потенціалу підприємства, здатна приносити економічну вигоду протягом тривалого часу, для якої характерні відсутність матеріальної основи та невизначеність розмірів майбутніх прибутків від її використання.

Поняття «нематеріальні ресурси» використовується для характеристики сукупності об'єктів інтелектуальної власності, до яких входять:

- об'єкти промислової власності;
- об'єкти, що охороняються авторським правом і суміжними правами;
- інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності.

Поняття «промислова власність» застосовується не тільки щодо промисловості й торгівлі, а й щодо сільськогосподарського виробництва, видобувної промисловості та всіх продуктів як промислового, так і природного походження.

До **об'єктів промислової власності** належать:

Винахід (*invention*) – це результат творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології, вирішення технічного завдання в певній галузі народного господарства, що характеризується істотною новизною та забезпечує позитивний ефект (практичну корисність).

Корисна модель (*useful model*) – це результат інтелектуальної діяльності людини, об'єктом якої є нова за виглядом, формою, розміщенням частин або побудовою модель, придатна для промислового виготовлення.

Промислові зразки (*industrial prototype*) – нове художнє та художньо-конструкторське вирішення виробів, коли досягається єдність технічних та естетичних властивостей, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу.

Торговельні марки (знаки для товарів і послуг) (*trade mark*) – будь-яке оригінальне позначення або будь-яка комбінація позначень, за якими товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг

інших осіб. Головне завдання торговельної марки полягає в ідентифікації товару чи послуги та його виробника на ринку.

Географічне позначення походження товару (*geographical denotation of origin of commodity*) – це назва географічного місця, яка використовується в найменуванні товару, що походить із цього географічного місця.

Комерційне (фірмове) найменування (*commercial name*) – це стале позначення підприємства або громадянина-підприємця, від імені якого здійснюється виробнича та інша діяльність. Воно використовується для ідентифікації суб'єктів господарювання і виділення їх серед інших, а також для загальної характеристики їхньої репутації на ринку.

Право інтелектуальної власності на **сорт рослин, породу тварин** становлять:

- особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені державною реєстрацією;
- майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені патентом;
- майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, породи тварин, засвідчене державною реєстрацією.

Недобросовісна конкуренція (*unfair competition*) – будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним правилам у підприємницькій діяльності.

До об'єктів, що охороняються **авторським правом** (*copyright*), належать твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме:

- літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- музичні твори з текстом і без тексту;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні й інші твори, створені для сценічного показу, та їхні постановки;
- аудіовізуальні твори – твори, що фіксуються на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього) і сприйняття яких є можливим тільки з допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайд-фільми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими;

- твори образотворчого мистецтва – скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (у тому числі сценічного) дизайну тощо;
- твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- твори побутового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо;
- ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;
- сценічні обробки творів і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;
- похідні твори – твори, що є творчою переробкою іншого наявного твору без завдання шкоди його цілості (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів);
- збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші зібрані твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;
- тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;
- інші твори.

До об'єктів, що охороняються суміжними правами, належать:

- виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів;
- фонограми, відеограми;
- передачі (програми) організацій мовлення.

Фонограма (*phonogram*) – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору.

Відеограма (*videogram*) – відеозапис на відповідному матеріальному носії виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору.

Організація мовлення (*broadcasting*) – організація ефірного чи кабельного мовлення.

Організація ефірного мовлення (*ether broadcasting*) – телерадіоорганізація, що здійснює публічне оповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передавання в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників).

Організація кабельного мовлення (*cable broadcasting*) – телерадіоорганізація, що здійснює публічне оповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передавання на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду).

До інших (нетрадиційних) об'єктів інтелектуальної власності належить:

Раціоналізаторська пропозиція (*rationalization suggestion*) – визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності.

Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес.

Ноу-хау (*know-how*) (в перекладі з англійської – знати, як зробити) – досвід підприємства в науково-технічній, виробничій, управлінській, комерційній, фінансовій та інших сферах діяльності, які можуть бути практично використані в наукових дослідженнях і розробках або в процесі виготовлення та реалізації продукції. До ноу-хау відносять також незапатентовані з різних причин винаходи.

Ноу-хау має конфіденційний характер, не захищається охоронними документами, але і не оприлюднюється, він є власністю підприємства.

Комерційна таємниця (*commercial secret*) – це інформація, безпосередньо пов'язана з діяльністю підприємства, яка не є державною таємницею, але розголошення якої може завдати шкоди інтересам підприємства. Комерційну таємницю становить сукупність виробничо-господарської, фінансово-економічної та науково-технічної інформації про діяльність підприємства, розголошення якої може призвести до негативних фінансових результатів.

Ліцензійна угода (*license agreement*) – це договір, згідно з яким власник нематеріального ресурсу (ліцензіар) передає іншій стороні (ліцензіату) ліцензію на використання в певних межах своїх прав на патенти, ноу-хау, торговельні марки тощо.

Ліцензією (*license*) називається дозвіл використовувати нематеріальний ресурс протягом певного строку за обумовлену винагороду.

Відповідно до П(С)БО 8 **нематеріальний актив** (*immaterial asset*) визначається як немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований (відокремлений від підприємства) і

знаходиться на підприємстві у цілях використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях або надання в оренду іншим особам.

Класифікація та облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за такими групами:

- **права користування природними ресурсами** (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо);
- **право користування майном** (право користування земельною ділянкою, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо);
- **права на знаки для товарів і послуг** (товарні знаки, торгові марки, фірмові назви тощо);
- **права на об'єкти промислової власності** (право на винаходи, корисні моделі, промислові знаки, сорти рослин, породи тварин, ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо);
- **авторські та суміжні з ними права** (право на літературні та музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних тощо);
- **гудвіл** – це перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату придбання. Іншими словами, гудвіл – це різниця між ринковою та балансовою вартостями підприємства.
- **інші нематеріальні активи** (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Основними ознаками нематеріальних активів є:

- відсутність матеріально-речової структури;
- використання протягом тривалого часу (понад один рік);
- здатність бути корисними підприємству;
- високий ступінь невизначеності розмірів можливого у майбутньому

прибутку завдяки їх використанню.

Нематеріальні активи мають грошову оцінку. Придбаний або отриманий нематеріальний актив відображається в балансі підприємства, якщо:

- існує ймовірність одержання майбутніх економічних вигід, пов'язаних із його використанням;
- його вартість може бути достовірно визначена.

Нематеріальні активи можуть оцінюватися за первісною і залишковою вартістю у зв'язку з тривалим функціонуванням та поступовим їх спрацюванням.

Первісна вартість нематеріальних активів складається з вартості придбання; митного збору (при імпорті); податків, що не підлягають відшкодуванню; інших податків, пов'язаних з придбанням нематеріальних

активів (крім сплати відсотків за кредит банку). За первісною вартістю нематеріальні активи зараховують до майна підприємства.

Залишкова вартість характеризує реальну їхню вартість, тобто не перенесену на вартість виготовленої продукції, і визначається як різниця між первісною вартістю і сумою нарахованого зносу.

Згідно з чинним законодавством, підприємство самостійно встановлює терміни корисного використання нематеріальних активів, але не більше 20 років. Методи нарахування зносу також визначаються підприємством самостійно. Амортизації підлягають усі нематеріальні активи, що перебувають на балансі підприємства. Здебільшого до нематеріальних активів застосовується прямолінійний метод нарахування зносу, за яким кожен окремий вид нематеріального активу амортизується рівними частинами, виходячи з його первісної вартості протягом терміну його використання.

Нарахування амортизації починається з місяця, наступного за місяцем, в якому нематеріальний актив зараховано на баланс підприємства. Відповідно, при вибутті нематеріального активу амортизація не нараховується з місяця, наступного за місяцем вибуття.

Тести

1. Основні виробничі фонди:

- а) використовуються у незмінній натуральній формі;
- б) повністю переносять свою вартість за один виробничий період;
- в) активно не використовуються;
- г) переносять свою вартість на вартість продукції частинами протягом усього терміну служби;
- д) усі відповіді неправильні.

2. До основних виробничих фондів відносять:

- а) інженерні споруди;
- б) передавальні пристрої;
- в) спортивні споруди;
- г) навчальні заклади;
- д) інвентар;
- е) спецодяг і спецоснащення.

3. До основних фондів підприємства належать:

- а) під'їзні дороги;
- б) транспортні засоби;
- в) напівфабрикати;
- г) будівля адміністративного корпусу.

4. Структура основних фондів – це:

- а) їх склад за окремими елементами;
- б) склад і частка кожного елемента у загальній вартості основних виробничих фондів;
- в) співвідношення між вартістю активної і пасивної частин основних фондів у процентах;
- г) співвідношення окремих елементів у загальній сумі основних фондів.

5. Первісна вартість основних фондів характеризує:

- а) ступінь зношення основних фондів;
- б) витрати, пов'язані з придбанням або спорудженням об'єкта основних фондів;
- в) вартість виробництва об'єкта основних фондів у сучасних умовах;
- г) ринкову вартість об'єкта.

6. Первісна вартість основних фондів складається з:

- а) ціни основних фондів;
- б) витрат на капітальний ремонт та модернізацію;
- в) витрат на транспортування і монтаж;
- г) амортизаційних відрахувань;
- д) витрат на демонтаж.

7. Залишкова вартість основних фондів формується за рахунок:

- а) ціни основних фондів;
- б) початкової чи відновної вартості;
- в) витрат на демонтаж;
- г) амортизаційних відрахувань.

8. За якою вартістю оцінюються основні фонди на підприємстві:

- а) оптовою (гуртовою) ціною промисловості;
- б) залишковою вартістю;
- в) вартістю відновлення;
- г) закупівельною вартістю;
- д) первісною вартістю;
- е) ліквідаційною вартістю?

9. Амортизація основних фондів – це:

- а) перенесення частини вартості об'єкта основних фондів підприємства на вартість вироблюваної ним продукції;
- б) знецінення основних фондів внаслідок морального зносу;
- в) переоцінка вартості основних фондів;
- г) списання з балансу підприємства його основних фондів.

10. Фізичний знос основних фондів – це:

- а) поступове перенесення їх вартості на собівартість випущеної продукції;
- б) втрата частини вартості фондів під впливом науково-технічного прогресу (НТП);
- в) матеріальний знос основних фондів, внаслідок чого вони перестають відповідати необхідним вимогам.

11. На ступінь морального зносу основних фондів впливає:

- а) інтенсивність завантаження обладнання;
- б) якість технічного догляду за станом основних фондів;
- в) поява більш продуктивних засобів праці;
- г) темпи науково-технічного прогресу.

12. Коефіцієнт оновлення основних фондів визначається як відношення:

- а) вартості введених фондів до вартості усіх фондів на кінець року;
- б) вартості введених фондів до їх загальної вартості на початок року;
- в) вартості введених фондів до середньорічної вартості усіх фондів.

13. Назвіть показники, які характеризують використання основних фондів:

- а) коефіцієнт змінності;
- б) фондомісткість;
- в) матеріаломісткість;
- г) фондоозброєність;
- д) коефіцієнт придатності;
- е) фондівіддача;
- ж) коефіцієнт оновлення і вибуття.

14. Коефіцієнт вибуття основних фондів – це:

- а) відношення вартості основних фондів, що вибули, до середньорічної вартості всіх фондів;
- б) відношення вартості основних фондів, що вибули, до вартості всіх фондів на кінець року;
- в) відношення вартості основних фондів, що вибули, до вартості всіх основних виробничих фондів на початок року.

15. Фондовіддача – це відношення:

- а) середньорічної вартості основних фондів до обсягу випуску продукції у вартісному вираженні;
- б) відношення обсягу випуску продукції до середньорічної вартості основних виробничих фондів;
- в) річної суми прибутку до середньорічної вартості фондів.

16. Фондоємність – це відношення:

- а) середньорічної вартості основних фондів до обсягу випуску продукції;
- б) обсягу випуску продукції до середньорічної вартості фондів;
- в) річної суми прибутку до середньорічної вартості фондів.

17. Фондоозброєність – це відношення:

- а) середньорічної вартості основних фондів до обсягу випуску продукції;
- б) обсягу випуску продукції до середньоспискової чисельності робітників;
- в) річної суми прибутку до середньорічної вартості фондів.

18. Під виробничою потужністю підприємства розуміють:

- а) загальний обсяг основних і оборотних фондів;
- б) максимально можливий річний обсяг випуску продукції;
- в) середньорічну вартість основних фондів;
- г) загальну кількість обладнання в основних цехах підприємства.

19. Вкажіть нематеріальні ресурси, які є об'єктами промислової власності:

- а) ноу-хау;
- б) гудвіл;
- в) товарні знаки;
- г) промислові зразки;
- д) сировина, матеріали.

20. Назвіть нематеріальні ресурси, які належать до інтелектуальної власності:

- а) ноу-хау;
- б) гудвіл;
- в) товарні знаки;
- г) промислові знаки;
- д) сировина, матеріали.

21. Які елементи входять до терміна ноу-хау:

- а) технічна документація;
- б) технічна пропозиція;
- в) зразки виробів;
- г) винахід;
- д) технічне завдання?

22. Назвіть види нематеріальних ресурсів підприємства:

- а) акція;

- б) інтелектуальна власність;
- в) вексель;
- г) ноу-хау;
- д) промислова власність;
- е) товарні знаки.

23. Вкажіть нематеріальні ресурси, які не мають правового захисту:

- а) ноу-хау;
- б) товарні знаки;
- в) промислові знаки;
- г) гудвіл;
- д) раціоналізаторські пропозиції;
- е) програмне забезпечення.

24. Яким документом засвідчуються права на інтелектуальну власність:

- а) патентом;
- б) авторським свідоцтвом;
- в) ліцензією?

25. Право власності на винахід засвідчується такими документами:

- а) патентом;
- б) авторським свідоцтвом;
- в) ліцензією.

26. Нематеріальні активи оцінюються за:

- а) собівартістю;
- б) покупною вартістю;
- в) відновною вартістю;
- г) усі відповіді неправильні.

27. Роялті – це:

- а) періодичні відрахування протягом чинності ліцензійної угоди;
- б) одноразова виплата за використання об'єкта ліцензійної угоди;
- в) відстрочка терміну платежу за використання об'єкта ліцензійної угоди.

28. Об'єктом винаходу може бути:

- а) продукт;
- б) конструкція виробу;
- в) технологія виготовлення;
- г) модернізація діючого устаткування.

ГЛОСАРІЙ

Авторське право – *copyright*
Акцизний збір – *excise duties*
Амортизація – *depreciation*
Асортимент – *assortment*)
Багаторічні насадження – *longterm planting*
Балансова вартість основних фондів – *balance cost*
Будівлі – *buildings*
Бухгалтерські витрати – *bookkeeping charges*
Валова продукція – *gross products*
Валовий оборот – *gross turn*
Валютне законодавство – *currency legislation*
Винахід – *invention*
Виробіток – *making*
Виробнича ділянка – *production area*
Виробнича потужність – *production capacity*
Виробнича програма – *production program*
Виробнича структура – *production structure*
Виробничий та господарський інвентар – *production and economic inventory*
Виробничі запаси – *production supplies*
Виробничі основні фонди – *production capital assets*
Висококваліфіковані робітники – *highly skilled*
Витрати майбутніх періодів – *charges of future periods*
Відвантажена продукція – *shipped products*
Відеограма – *videogram*
Відновна вартість основних фондів – *replacement cost*
Відрядна форма заробітної плати – *piece-rate form of salary*
Власник – *proprietor*
Внутрішньозаводський оборот – *inside factory turn*
Географічне позначення походження товару – *geographical denotation of origin of commodity*
Господарське законодавство – *economic legislation*
Готова продукція – *prepared products*
Готові вироби – *finished products*
Грошові кошти підприємства – *money*
Дебіторська заборгованість – *account receivable*
Директ-костинг – *direkt-costing*
Додаткова заробітна плата – *additional salary*
Доходи – *reach*
Економіка – *economy*
Економічні витрати – *economic charges*
Загальна структура – *general structure*

Залишкова вартість основних фондів – *remaining cost*
Заробітна плата – *salary*
Збиток – *loss*
Знаряддя праці – *tools*
Інвестиції – *investments*
Інвестиційна діяльність – *investment activity*
Інвестиційне законодавство – *investment legislation*
Інновації – *innovations*
Інноваційний процес – *innovative process*
Інструменти всіх видів та оснащення – *instruments and rigging*
Інтенсивність праці – *intensity*
Інші основні виробничі фонди – *other capital production assets*
Калькулювання – *calculation*
Капітальні витрати з поліпшення земель – *capital charges*
Капітальні вкладення – *capital investments*
Кваліфікація – *qualification*
Кваліфіковані робітники – *skilled*
Керівники – *leader*
Комерційна таємниця – *commercial secret*
Комерційне найменування – *commercial name*
Компетенція – *competense*
Конкурентність – *competition*
Конкурентоспроможність – *competitiveness*
Конкуренція – *competition*
Корисна модель – *useful model*
Лeverидж – *leverage*
Ліквідаційна вартість – *liquidating cos*)
Ліцензійна угода – *license agreement*
Ліцензія – *license*
Малокваліфіковані робітники – *low skilled*
Машини та обладнання – *machines and equipments*
Митне законодавство – *customs legislation*
Моральний знос – *obsolescence*
Надзвичайні витрати – *extraordinary charges*
Найманий працівник – *hired worker*
Напівфабрикати – *ready-to-cook food*)
Науково-технічний прогрес – *scientific and technical progress*
Недобросовісна конкуренція – *unfair competition*
Незавершене виробництво – *uncompleted production*
Некваліфіковані робітники – *unskilled*
Нематеріальний актив – *immaterial asset*
Нематеріальні ресурси – *immaterial resources*
Номенклатура продукції – *nomenclature of products*

Номінальна заробітна плата – *nominal salary*
Норма амортизації – *rate of depreciation*
Нормування оборотних коштів – *setting of norms of circulating assets*
Ноу-хау – *know-how*
Об'єкт основних фондів – *object of capital assets*
Облікова чисельність працівників – *registration quantity*
Оборотні кошти – *circulating assets*
Операційна діяльність – *operating activity*
Операційний цикл – *operating cycle*
Організаційна структура управління – *organizational structure of management*
Організація мовлення – *broadcasting*
Основна заробітна плата – *base salary*
Основні засоби – *fixed assets*
Основні фонди – *capital assets*
Охорона – *guard*
Первісна вартість основних фондів – *primitive cost*
Передавальні пристрої – *transmission devices*
Персонал підприємства – *personnel*
Підготовчий запас – *preparatory supply*
Підприємство – *enterprise*
Погодинна форма заробітної плати – *time form of salary*
Податкове законодавство – *tax legislation*
Податок на додану вартість (ПДВ) – *tax value-added*
Попит – *demand*
Посадовий оклад – *post salary*
Поточний запас – *current supply*
Прибуток – *income*
Продуктивність – *productivity*
Продуктивність праці – *labour productivity*
Продукція промисловості – *products*
Промислові зразки – *industrial prototype*
Професія – *profession*
Раціоналізаторська пропозиція – *rationalization suggestion*
Реалізована продукція – *realized products*
Реальна заробітна плата – *real salary*
Рентабельність – *profitability*
Ринок – *market*
Рівень якості продукції – *level of quality*
Робітники – *workers*
Робочі та продуктивні тварини – *workers and productive animals*
Середньооблікова чисельність працівників – *middle registration quantity*
Склад продукції – *composition of products*

Службовці – *office workers*
Собівартість (витрати) – *prime price*
Спеціалісти – *specialist*
Спеціальність – *speciality*
Споруди – *buildings*
Справедлива вартість об'єкта основних фондів – *fair cost*
Стратегія – *strategy*
Страховий запас – *insurance supply*
Строк корисного використання – *term of the useful use*
Структура персоналу – *structure to the personnel*
Структура підприємства – *structure of enterprise*
Структура продукції – *structure of products*
Схеми посадових окладів – *charts of post salaries*
Тарифна система – *tariff system*
Тарифна сітка – *tariff net*
Тарифна ставка – *tariff rate*
Тарифний коефіцієнт – *tariff coefficient*
Тарифний розряд – *tariff digit*
Технологічний запас – *technological supply*
Технологія – *technology*
Товари – *commodities*
Товарна продукція – *commodity products*
Торговельні марки – *trade mark*
Транспортний запас – *transport supply*
Транспортні засоби – *transport vehicles*
Трудовий колектив – *labour collective*
Трудомісткість – *labour intensiveness*
Умови праці – *terms of labour*
Учні – *students*
Фізичний знос – *physical wear*
Фінансова діяльність – *financial activity*
Фінансовий стан підприємства – *financial state of enterprise*
Фонограма – *phonogram*
Цех – *workshop*
Ціна – *price*
Чиста продукція – *clean products*
Штатний розпис – *manning table*
Явочна чисельність працівників – *secret quantity*

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18 – 22.
2. Закон України «Про власність» від 7.02.1991 № 697-XII (з подальшими змінами і доповненнями).
3. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 №1576-XII (з подальшими змінами і доповненнями).
4. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 23.12.1998 № 351-XIV.
5. Закон України «Про інвестиційну діяльність» / Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №47.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4.07.2002 N 40-IV (з подальшими змінами і доповненнями).
7. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 №108/95 (з подальшими змінами і доповненнями).
8. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.1997 №283/97-ВР (з подальшими змінами і доповненнями).
9. Закон України «Про підприємництво» від 7.02.1991 №698-XII (з подальшими змінами і доповненнями).
10. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 №887-XII (з подальшими змінами і доповненнями).
11. Закон України «Про податок на додану вартість» від 3.04.1997 №168/97-ВР (з подальшими змінами і доповненнями).
12. Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 (з подальшими змінами і доповненнями).
13. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку.
14. Афанасьєв М. В., Плоха О. Б. Економіка підприємства: Навч.-метод. посіб. / Харківський національний економічний ун-т. – Харків: ВД «Інжек», 2007. – 320 с.
15. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навч. посіб. – Вид. 2-е, доп., перероб. – К.: Атіка, 2007. – 528 с.
16. Бондар Н. М. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-е вид., доп. – К.: А.С.К., 2005. – 400 с.
17. Бондар Н. М., Воротін В. Є., Гаєвський О. А. Економіка підприємства: Навч. посібник / Міжрегіональна академія управління персоналом / А. В. Калина (ред.). – К.: МАУП, 2006. – 352 с.
18. Бондар Н. Н. Економіка підприємства: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. – К.: МАУП, 2007. – 432 с.
19. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 488 с.

20. Економіка підприємства: Підручник / За ред. С.Ф. Покропивного. – 3-тє вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 528 с.
21. Економіка підприємства: Підручник / За загальною редакцією К. М. Петровича. – 2-е вид., виправл. – Львів: «Магнолія 2006», 2007. – 580 с.
22. Калина А. В., Котвицький А. А., Стожок О. З. Економіка підприємства: Навч. посібник / Університет сучасних знань. – К.: Знання України, 2007. – 323 с.
23. Ковальчук І. В. Економіка підприємства: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 679 с.
24. Манів З. О., Луцький І. М. Економіка підприємства: Навч. посібник. – 2-е вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 580 с.
25. Осипов В. І. Економіка підприємства: Підручник. – Одеса: Маяк, 2005. – 724 с.
26. Посилкіна О. В., Сагайдак Р. В., Козирєва О. В., Латін П. Д. Економіка підприємства: Підручник для студ. вищих навч. закладів. – Харків: Золоті сторінки, 2006. – 488 с.
27. Харів П. С., Андрушків Б. М., Кирич Н. Б., Гощинський А. В. Економіка підприємства: Посіб. з самост. вивчення курсу – Тернопіль: ТІСІТ, 2007. – 312 с.
28. Чаюн І. О., Богославець Г. М. та ін. Економіка підприємства: Підручник. – К.: КНТЕУ, 2005. – 569 с.
29. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.
30. Шегда А. В., Нахаба М. П., Баюра Д. О., Голованенко М. В., Горянський В. Ф. Економіка підприємства: Підручник / А. В. Шегда (ред.). – К.: Знання, 2006. – 615 с.
31. Шелегеда Б. Г., Касьянова Н. В., Берсуцький А. Я., Савченко І. В., Савченко М. В. Економіка підприємства: Навч. посібник / Донецький ун-т економіки та права. – Донецьк: ДонУЕП, 2006. – 380 с.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – БАЛАНС

За звітний період

Форма №1

АКТИВ	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	0,3	0,3
первісна вартість	011	0,5	0,5
накопичена амортизація	012	(0,2)	(0,2)
Незавершене будівництво	020	237,5	237,5
Основні засоби :			
залишкова вартість	030	4596,0	4906,9
первісна вартість	031	8336,5	9087,4
знос	032	(3740,5)	(4180,5)
Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	—	—
інші фінансові інвестиції	045	0,1	0,1
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	—	—
Відстрочені податкові активи	060	407,9	407,9
Інші необоротні активи	070	—	—
Гудвіл при консолідації	075	—	—
Усього за розділом I	080	5241,8	5552,7
II. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	121,3	82,8
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
незавершене виробництво	120	0,5	0,7
готова продукція	130	235,6	288,4
товари	140	5,6	10,3
Векселі одержані	150	—	—
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:	—	—	—

Продовження таблиці А.1

1	2	3	4
чиста реалізаційна вартість	160	522,3	713,4
первісна вартість	161	522,3	713,4
резерв сумнівних боргів	162	(—)	(—)
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170	35,6	262,7
за виданими авансами	180	—	—
з нарахованих доходів	190	—	—
із внутрішніх розрахунків	200	—	—
Інша поточна заборгованість	210	25,5	40,2
Поточні фінансові інвестиції	220	—	—
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	86,8	63,4
в іноземній валюті	240	42,5	55,7
Інші оборотні активи	250	9,7	31,4
Усього за розділом II	260	1085,4	1549,0
III. Витрати майбутніх періодів	270	—	—
Баланс	280	6327,2	7101,7
ПАСИВ			
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	23,4	23,4
Пайовий капітал	310	—	—
Додатковий вкладений капітал	320	—	—
Інший додатковий капітал	330	2735,2	2375,2
Резервний капітал	340	5,8	5,8
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	2838,2	3022,4
Неоплачений капітал	360	(—)	(—)
Вилучений капітал	370	(—)	(—)
Накопичена курсова різниця	375	—	—
Усього за розділом I	380	5602,6	5786,8
II. Забезпечення наступних витрат і платежів	—		
Забезпечення виплат персоналу	400	—	—
Інші забезпечення	410	—	0,8
	415	—	—
	416	—	—

Продовження таблиці А.1

1	2	3	4
Цільове фінансування	420	—	—
Усього за розділом II	430	—	0,8
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	—	—
Інші довгострокові зобов'язання	450	—	—
Відстрочені податкові зобов'язання	460	—	—
Інші довгострокові зобов'язання	470	—	—
Усього за розділом III	480	—	—
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	—	—
Поточна заборгованість банків за довгостроковими зобов'язаннями	510	—	—
Векселі видані	520	—	—
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	107,7	371,8
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	135,4	250,2
з бюджетом	550	62,6	87,9
з позабюджетних платежів	560	—	—
зі страхування	570	103,2	143,8
з оплати праці	580	253,9	362,6
з учасниками	590	8,3	8,2
із внутрішніх розрахунків	600	—	—
Інші поточні зобов'язання	610	53,5	89,6
Усього за розділом IV	620	724,6	1314,1
V. Доходи майбутніх періодів	630	—	—
Баланс	640	6327,2	7101,7

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 – БАЛАНС

За попередній період

Форма №1

АКТИВ	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I.Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	0,3	0,3
первісна вартість	011	0,5	0,5
накопичена амортизація	012	0,2	0,2
Незавершене будівництво	020	261,1	237,5
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	4876,0	4596,0
первісна вартість	031	8209,6	8336,5
знос	032	3333,6	3740,5
Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040		
інші фінансові інвестиції	045	0,1	0,1
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Відстрочені податкові активи	060	271,5	407,9
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080	5409,0	5241,8
II.Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	109,4	121,3
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
незавершене виробництво	120	0,3	0,5
готова продукція	130	273,2	235,6
товари	140	7,8	5,6
Векселі одержані	150		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	409,2	522,3
первісна вартість	161	409,2	522,3
резерв сумнівних боргів	162		

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4
Дебіторська заборгованість за розрахунками: з бюджетом	170	71,6	35,6
за виданими авансами	180		
з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	220	46,1	25,5
Поточні фінансові інвестиції	220	109,7	
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	31,4	86,8
в іноземній валюті	240	70,0	42,5
Інші оборотні активи	250	848,1	9,7
Усього за розділом II	260	1976,8	1085,4
III. Витрати майбутніх періодів	270		
Баланс	280	7385,8	6327,2
ПАСИВ			
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	23,4	23,4
Пайовий капітал	310		
Додатковий вкладений капітал	320		
Інший додатковий капітал	330	2735,2	2735,2
Резервний капітал	340	5,8	5,8
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	2856,3	2838,2
Неоплачений капітал	360		
Вилучений капітал	370		
Усього за розділом I	380	5620,7	5602,6
II. Забезпечення наступних витрат і платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400		
Інші забезпечення	410		
Страхові резерви	415		
Частка перестраховиків у страхових резервах	416		
Цільове фінансування	420		
Усього за розділом II	430		

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450		
Відстрочені податкові зобов'язання	460		
Інші довгострокові зобов'язання	470		
Усього за розділом III	480		
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500		
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Векселі видані	520	846,6	
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	340,4	107,7
Поточні зобов'язання за розрахунками: з одержаних авансів	540	148,0	135,4
з бюджетом	550	33,3	62,6
з позабюджетних платежів	560		
зі страхування	570	95,4	103,2
з оплати праці	580	247,4	253,9
з учасниками	590	9,0	8,3
із внутрішніх розрахунків	600		
Інші поточні зобов'язання	610	45,0	53,5
Усього за розділом IV	620	1765,1	724,6
V. Доходи майбутніх періодів	630		
Баланс	640	7385,8	6327,2

ДОДАТОК В

Таблиця В.1 – ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ
за звітний період

Форма №2

I. Фінансові результати

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	9015,4	6657,0
Податок на додану вартість	015	(39,1)	(35,7)
Акцизний збір	020	(—)	(—)
	025	(—)	(—)
Інші вирахування з доходу	030	(—)	(—)
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	8976,3	6621,3
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	(6806,5)	(5165,8)
Валовий: прибуток	050	2169,8	1455,5
збиток	055	(—)	(—)
Інші операційні доходи	060	8687,0	6335,4
Адміністративні витрати	070	(943,4)	(737,8)
Витрати на збут	080	(479,7)	(379,6)
Інші операційні витрати	090	(9085,0)	(6570,3)
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	348,7	103,2
збиток	105	(—)	(—)
Доход від участі в капіталі	110	—	—
Інші фінансові доходи	120	2,3	1,0
Інші доходи	130	40,9	32,2
Фінансові витрати	140	(—)	(—)
Втрати від участі в капіталі	150	(—)	(—)
Інші витрати	160	(53,3)	(22,0)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	339,6	114,4
збиток	175	(—)	(—)

Продовження таблиці В.1

1	2	3	4
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	155,4	34,3
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	184,2	80,1
збиток	195	(—)	(—)
Надзвичайні:			
доходи	200	—	—
витрати	205	(—)	(—)
податки з надзвичайного прибутку	210	—	—
чистий:			
прибуток	220	184,2	80,1
збиток	225	(—)	(—)

II. Елементи операційних витрат

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Матеріальні затрати	230	954,0	743,7
Витрати на оплату праці	240	4500,9	3492,1
Відрахування на соціальні заходи	250	1699,8	1248,1
Амортизація	260	456,0	413,1
Інші операційні витрати	270	931,5	701,3
Разом	280	8542,2	6598,3

III. Розрахунок показників прибутковості акцій

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	300	—	—
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	—	—
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	320	—	—
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	330	—	—
Дивіденди на одну просту акцію (грн.)	340	—	—

Навчальне видання

Борис Євсєєвич Грабовецький, Тетяна Миколаївна Пілявоз

Економіка підприємства

Навчальний посібник

Оригінал-макет підготовлено Пілявоз Т. М.

Редактор О. Д. Скалоцька

Науково-методичний відділ ВНТУ
Свідоцтво Держкомінформу України
серія ДК № 746 від 25.12.2001
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95, ВНТУ

Підписано до друку
Формат 29,7×42 ¼
Друк різнографічний
Тираж прим.
Зам. №

Гарнітура Times New Roman
Папір офсетний
Ум. друк. арк.

Віддруковано в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі
Вінницького національного технічного університету
Свідоцтво Держкомінформу України
серія ДК № 746 від 25.12.2001
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95, ВНТУ